MARIDALEN

1982-83
Jubileumskrift

Det er min sjel en frydfuld Trang
at gjæste Norges Dale
Den gamle Fjeldkoll elsker Sang
den glade Hjerters Tale
Kom til den fagre Maridal!
til Kleivens svimlende Portal!
Kom hvorsomhelst, og Norge skal
dig i sin favn husvale!

Henrik Wergeland
1841

"Maridalen 1982-83"
Utgiver: Maridalens Venner
Ansv. red.: Ulf Thorshaug
Utvalg ved: Viggo Ree, Ulf Thorshaug og Øyvind Øyestad
Billedmedarbeider: Inger Taugland
Tegninger: Viggo Ree

Omslagsbilde: Kirkeby med ruinen, ca. 1910

Maridalens Venner

MARIDALEN
Oslo 8

Postgiro: 2084697
Chr. Bank og Kreditkasse
6080.20.03326

Formannen har ordet:

Året etter stiftelsen av "Maridalens Venner" utga foreningen boken "Kom til den fagre Maridal". Boken er forlengst utsolgt, og økonomien har ikke tillatt noe opptrykk.

Fra og med 1972 har vi derimot utgitt og sendt gratis til medlemmene et årsskrift med stoff fra dalen og dens historie.

Høsten 1982 besluttet styret å gi ut et 10 års jubileumskrift med et utvalg av artikler fra tidligere årsskrift, som vi håper ikke bare vil være til glede for medlemmer som er kommet til etter stiftelsen, men også i videre kretser bidra til å utvikle og fastholde forståelse for nødvendigheten av å bevare for fremtiden vår vakre dal med sitt unike kultur- og naturlandskap. For selv om mye er oppnådd, viser dessverre utviklingen at det stadig er nødvendig å være på vakt mot nye angrep, senest ved offisiell uttalelse sist vinter om muligheten for å legge deler av dalen ut til industrianlegg.

Vi har i dette jubileumskrift gjengitt alle tidligere artikler i sin opprinnelige form, men har også lykkes i å fremskaffe noe nytt billedmateriale.

Og ikke minst:
En av dalens ekte døtre, Helene Laurvik, valgte som særoppgave i den videregående skole ifjor en omtale og vurdering av Carl Fr. Engelstads trilogi med motiver fra dalens middelalderhistorie, skuespill som årvisst fremføres i Margaretha-kirkens ruiner. Også fordi "Maridalens Venner" er Maridalspillets "moderorganisasjon" og fordi vi tror det har almen interesse, gjengir vi med hennes samtykke innledningen til hennes særoppgave. Et gledelig lokalt engasjement!

Vi ser fram til fortsatt god kontakt med våre medlemmer!

Ulf Thorshaug

MARIDALEN

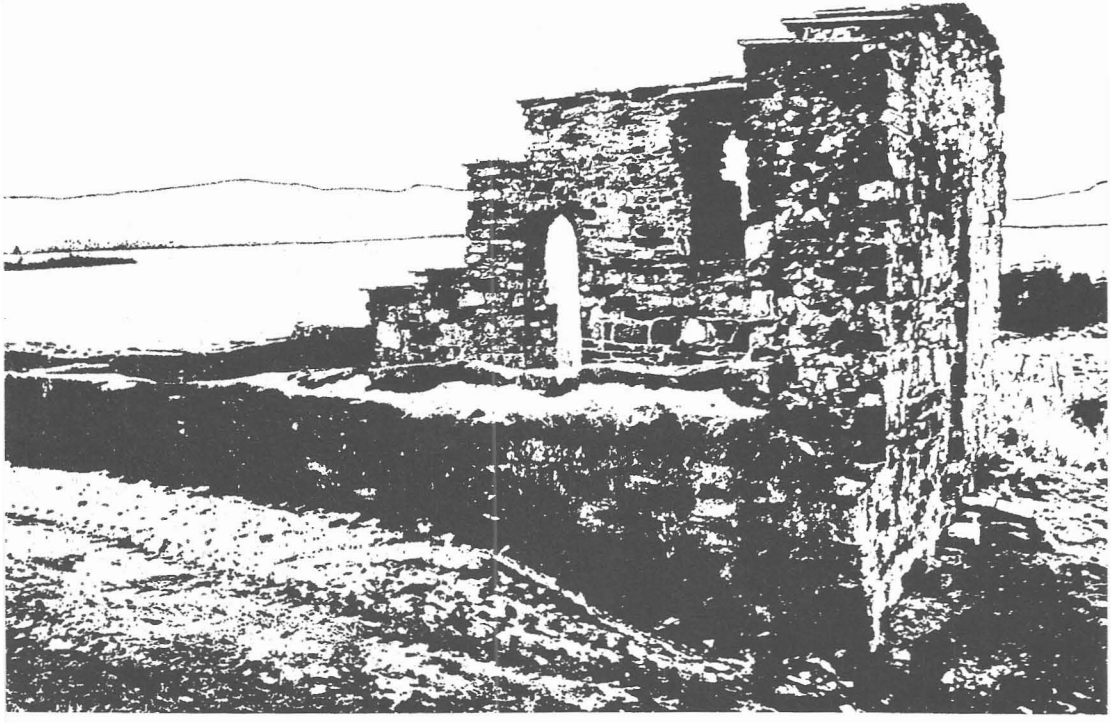

'72

Maridalsvenn på fremste kommunale skanse

Maridalen har ikke hatt sine beste forkjempere på de fremste kommunale skanser. Der hvor de administrative organer fant den minste malurt ved det liv som utspant seg i den tradisjonelle dalen, sørget de folkevalgte for en rask og effektiv iverksettelse av forslagene.

Inntil et visst punkt. Man begynte etter hvert å undre seg over rivingen i dalen. Hordan kunne det ha seg at gamle driftbygninger kunne forurense vannet? Var ikke dalens egenart en verdi som burde bevares?

Nåværende kommunalråd Erik *Mår* var en av de første som begynte å få et annet syn på dalen. Tilskyndet av folk i dalen som så hvor det bar, foretok Mår en befaring i dalen. Ved selvsyn kunne han konstatere den vandalisme som var i ferd med å skje. Sier Mår idag:

— Det er blitt meg fortalt at det engang gikk ut et påbud om at våre stavkirker skulle rives. Noe tilsvarende var i ferd med å skje i Maridalen. Min bakgrunn for å interessere meg for dalen var naturvernhensyn. Da jeg fikk oppfordringen om å sette meg inn i det som skjedde i Maridalen, gikk jeg gjennom hele dalen og ble skrekkslagen over det vi var i ferd med å gjøre.

Det er et spesielt bygdesamfunn vi finner i denne dalen, en blanding av nydelig natur, av romantikk og kultur. — Maridalen representerer en annen tid, en mer avstresset tid. Av psykologiske grunner kan vi ha et behov for å søke tilbake til en slik tid. Jeg tror vi har muligheten til å realisere noe av oss selv i dalen, gjøre ting vi savner i den daglige bytilværelse. Særlig stor betydning tror jeg den kan få for barn.

— Det var vel ingen enkel sak å begynne arbeidet mot den kommunale kvern. Hvordan gikk det til?

— Jeg så meg om etter muligheter til å stoppe den utvikling vi var kommet inn i. I denne loven heter det at kongen skal kunne bestemme at egenartede landskaper, bl.a. som ramme om kulturhistoriske miljøer, bare skal utnyttes på en slik måte at egenarten bevares. Denne passus ble utgangspunktet for det praktiske arbeid.

Siden henvendte jeg meg til en gruppe ved landbrukshøgskolen på Ås som under ledelse av Erik Langdalen vil utarbeide en plan for dalen. Nå er dessverre ikke dette lenger mitt område i kommunen, kommunalråd Ole Bjune er ansvarlig for dette nå. Men for all del: Det som foregår i Maridalen interesserer meg fremdeles.

— Rivingen?

— Rent generelt kan en si at en ikke trengte å rive gårdene fordi dyr ble forbudt. Vi får være glade for at en har unngått riving av gårder som Sittpå, Lille Brenningen og Store Brenningen. Uthuset på Kirkeby er jo revet nå, det kan forsåvidt beklages, men så langt som en der var kommet var det ikke forsvarlig å bygge det opp igjen.

— Opphør av husdyrhold — var det nødvendig av hensyn til byens drikkevann?

— Jeg våger ikke å sette meg opp mot ekspertene når det gjelder vann. De foreløpige undersøkelser av vannet tyder på at det verken er verre eller bedre etter at dyreholdet opphørte. Det jeg håper er at dalen igjen kan ta imot et utstrakt dyrehold, men dette kan først skje når byen har sikret seg andre drikkevannskilder, kanskje om ti års tid.

Utfarten til Maridalen har gamle tradisjoner — en skidag fra før 1900.

— De nevnte at barn kan ha glede av Maridalen. På hvilken måte?

— Jeg tror at barn har et behov for å være i pakt med naturen, ikke bare flora, men også dyreliv. En kan bare se hvordan barn fryder seg når de får klappe et dyr. Tidligere var det ekskursjoner til Maridalen for å se det dyreliv som var der. Dalen ligger så nær inntil bykjernen at dette igjen bør bli mulig.

— Fra lærerhold er det antydet at det bør opprettes leirskoler i Maridalen?

— Vi bør se med velvilje på alle slike forslag. Samtidig er det klart at dyrehold ikke kan komme på tale så lenge dalen er servituttbelagt. Imidlertid kan en i samarbeid med Helserådet finne fram til ordninger som gjør det mulig å bruke enkelte garder til leirskolevirksomhet iløpet av kort tid.

— Hva vil skje når servituttene bortfaller?

— Presset mot dalen vil helt sikkert øke, og det må være

klart for alle at dalen egentlig kan benyttes til en rekke formål. Den tid som gjenstår før dalen blir frigitt, bør vi bruke til å diskutere hva vi vil med Maridalen, slik at vi når den tid kommer kan bruke dalen slik vi virkelig ønsker. Det mest ønskelige er vel at Maridalen blir et rekreasjonsområde. Når Maridalsvannet blir frigitt, kunne jeg f.eks. tenke meg at vannet kunne brukes til forskjellige roaktiviteter, bading osv. I så fall må vi bygge anlegg til dette som passer i dalens stil og tone.

— Hva er Deres syn på Maridalens Venner?

— Jeg er særdeles glad for at denne foreningen ble stiftet. Etter min oppfatning var det nødvendig at vi fikk en forening som kunne forsvare dalen mot videre inngrep. I tillegg har foreningen gjort et utmerket arbeid både historisk og kulturhistorisk. La meg også nevne velforeningene i dalen, også de har bidratt til øket forståelse for dalen.

Sier altså Erik Mår, denne forunderlige Høyremannen som har et spesielt øre til hva grasrota mener. Iløpet av det året han har vært kommunalråd er resten av Kirkebylåven revet. Mår var syk da dette skjedde, men ville ikke ha motsatt seg fortsatt riving. Men ytterligere riving i dalen vil han ikke gå med på, slik han ser det i dag.

Maridalen har omsider fått en venn på den fremste kommunale skanse. Det kan komme godt med i tiden som kommer.

Per Erik Bjørklund

Tilføyelse i 1983:

Høsten 1971 deltok jeg i et valgmøte på Tåsen sammen med blant annet Erik Mår. Jeg var sistemann på talerlisten, og da de foregående talere hadde brukt alle de poenger jeg hadde ment å legge vekt på, kastet jeg meg rett ut i en varm tale for Maridalen.
Etter møtet kom Erik Mår bort til meg og sa at han neste dag skulle på valgmøte på Maridalens Velhus, og at han hadde det problem at han lite eller intet visste om dalen.
Konklusjonen ble at vi begge neste dag tok oss fri fra jobben og dro Maridalen rundt på kryss og tvers. Sjelden eller aldri har jeg opplevd et så spontant engasjement i saken som den dagen.
Fra den dag var han i Oslo Bystyre Maridalens varmeste venn, og vi er ham stor takk skyldig.

Ulf Thorshaug

Den eldste kjente tegning av St. Margaretha-kirkens ruiner

Tegningen er utført av professor Gregers Fougner Lundh. Han hadde som ung løytnant gjort seg særlig bemerket for sin innsats i krigen mot Sverige 1808. Etter krigen ble han så i meget ung alder utnevnt til den første professor i meteorologi ved universitetet i Kristiania.

I 1823 holdt han på å forberede seg til en lengre fottur, visstnok opp til «Jotunfjellene». Han søkte da undervisning hos sin kollega professor Chr. Hansteen i hvorledes barometermålinger skulle utføres. 4. mai 1823 tok Lundh seg en tur først opp på Grefsenåsens høyeste punkt, hvor han kl. 9.30 konstaterte barometerstand, temperatur, osv. Derfra går turen til plassen Nedre Oset ved Maridalsvannets utløp, hvor han kl. 11.06 foretar de samme målinger. Kl. 12.15 er han ved «St. Mariæ Kapel ved Maridalsvandet omtrent 4 Fod over Fundamentet» og turen avsluttes kl. 14.35 ved «høieste Punkt af Veien mellem Maridalsvandet og Christiania straks nendenfor Korsvolden».

På denne turen laget Lundh sin skisse av kirkeruinen, slik den

da så ut og med Maridalsvannet i bakgrunnen. Den potetkjelleren som senere ble bygget over kirkens kor ser vi ikke her. Kirkens nordre mur ser ut til å være mer bevart her enn på senere tegninger. Lundh tegnet videre en oppmåling av kapellets grunnplan med tilføyde mål i alen og tommer. Vi ser også at veien svinger ut til høyre for ruinen, det er den gamle vei som fremdeles i fjor kunne gåes over jordene vestover til Hammeren. Veien ble imidlertid pløyet opp nærmest kirkeruinen sommeren 1972.

Til høyre på tegningen ser vi litt av den eldgamle solide tømmerlåven som kommunen nå har rasert fullstendig. Den forurenset jo vannet! Vi får være glad for at Gregers Fougner Lundh fikk oppleve Nedre Kirkeby som et driftig gårdsbruk og en idyll uberørt av kommunal kortsynthet og ubetenksomhet.

Jahn Børe Jahnsen

MARIDALEN

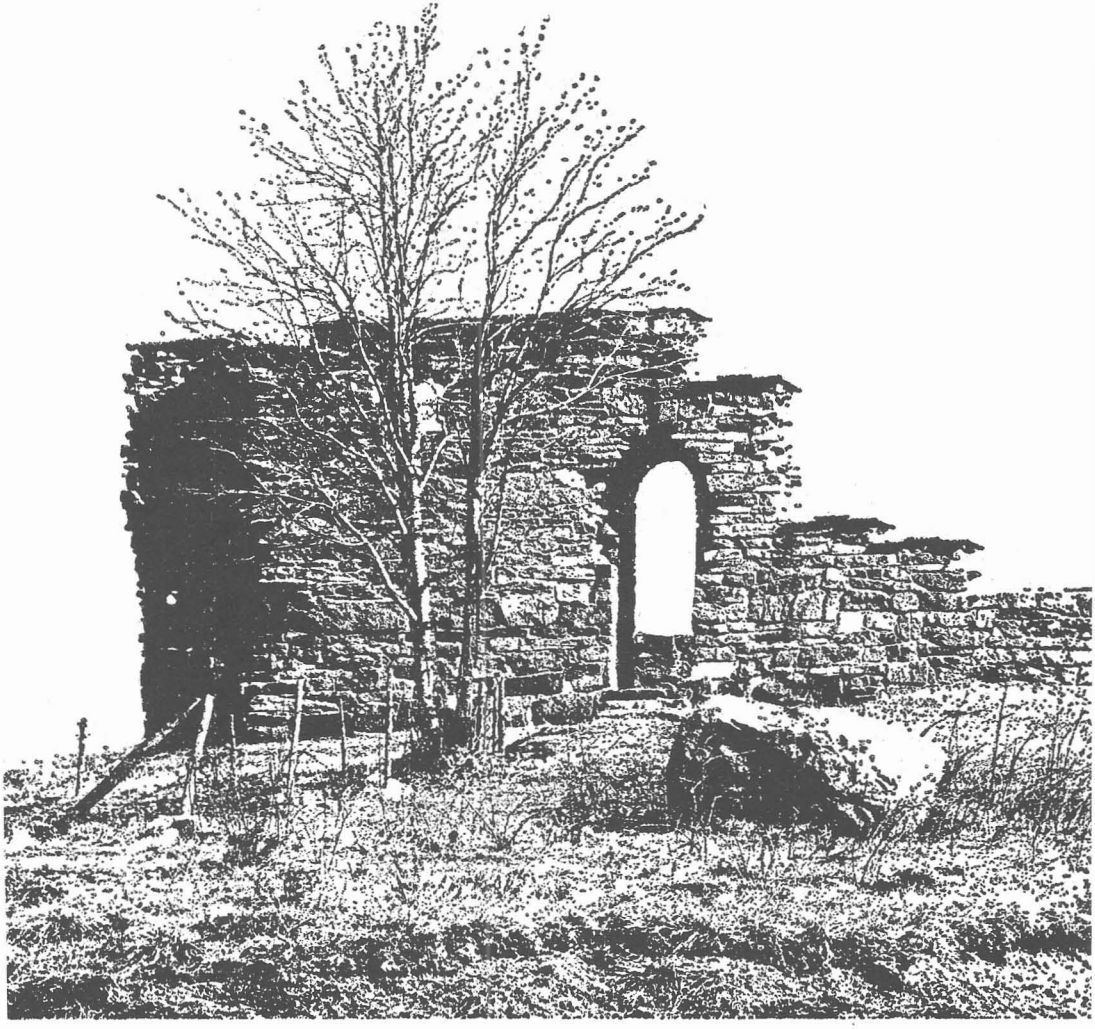

'73

Anne Nitten og andre folk på Kramla

Det var nok annet til snøvintre rundt 1860 enn nå. Langt inne i skogen lå en ussel hytte som het Kramla. Der bodde Anne Nitten med en masse unger. Etter et svært snøfall kom etter hvert de andre barna tilbake til Maridalen skole, men Kramla-ungene så man ikke noe til. Så tok læreren skiene sine og dro deropp. Kramla var helt begravet, bare pipen stakk opp av snøen. Han til bygds og fikk tak i folk. Det ble en stri tørn å måke seg ned. De var i live alle sammen, men nesten sultet ihjel. Frosset hadde de ikke. Snøen hadde holdt kulden ute. Imens var det ryktes at Anne Nitten og alle ungene hadde vært begravet en hel uke, så til slutt var hele bygda samlet. Mat og melk, ved og varme og alle gode ting hadde de med seg. Og Anne åt. Åt som en skrubb. Advarsler hjalp ikke. Om en stund fikk hun vondt i magen, lå på gulvet, veltet seg og skrek. Så tok karene et tau og surret hardt om magen hennes, forat hun ikke skulle sprekke. Og så sprakk hun ikke, men dårlig var hun lenge. Barna ble vennet til mat med lunken melk spiseskjevis. Neste sommer flyttet Anne fra Kramla.

Så sto hytta tom i mange år, til to gamle flyttet inn der. Det var en mann og en kone, men ikke mann og kone. Da det nettopp kom en ung prest til Maridalen, tok han seg en tur til Kramla for å snakke dem til rette. Det var bare en seng i rommet. Presten skjente. Anton tok teppet av, og senga var delt i to langsetter med en

fjel. — «Men om nå fristelsene kommer?» sa presten. «Da tar vi fjela vekk,» forklarte Anton.

Kramla (noen ganger kalt Klamra) nevnes i lensmann Knophs husmannsregister i 1771 som en husmannsplass under Skar gård. Plassen lå inne på kruttverkets grunn. Før trodde vi at denne hytta ble revet da kruttverket ble bygget, men hvis historien om Anne Nitten og senere Anton er sann, må hytta ha blitt stående lenge etter at kruttverket begynte sin virksomhet omkring 1860. Hytta har sannsynligvis ligget ett eller annet sted i åsen på vestsiden av Skarselva. En annen kuriositet kan også nevnes. Tegneren Olaf Gulbransson forteller i sine barndomserindringer om en fattig hytte han besøkte i nærheten av Skar. Her bodde da Juga-Krestian og Kjerstina, et gammelt utgift par. Også de ble tilsnakket av en ung prest i Maridalen. Gulbransson vanket hos dem i 1880-årene eller noe senere. Det er vanskelig å si om Anton og Juga-Krestian er en og samme person, men historiene har jo unektelig noen likhetspunkter, så helt usannsynlig er det ikke. Muligens bodde altså Juga-Krestian på plassen Kramla.

Kan noen fortelle oss mer om Anne Nitten, eller om Anton/Juga-Krestian? Eller om plassen Kramla?

Jahn Børe Jahnsen

En gammel „Maridøl" forteller litt om Rauløkka ved Vaggestein

I Oslo Bymuseums tidskrift «Byminner» finner vi i nr. 2 for 1972 en eneste artikkel, nemlig utdrag av fru Hedvig Cam. Vassels erindringer. Hun forteller om sin families liv og sin egen oppvekst i Kristiania. Fru Vassel er nå 84 år og har tydeligvis en meget god hukommelse. Maridalens Venner har ikke fått tid til å kontakte henne ennå, men det vil vi gjøre. Foreløbig tillater vi oss å gjengi hva hun skriver om Rauløkka ved Vaggestein, som hennes bestemor kjøpte omkring 1880 og som vi tidligere visste svært lite om:

«Gården (Rødløkken) lå mellom Søndre Vaggestein og Sørbråten, langt fra veien helt opp mot skogkanten. Hovedhuset var en trebygning i to etasjer med ark og malt lyserød. Jorden ble forpaktet bort. Gården kunne fø 7 kuer, hest, gris og høns. Det hørte en husmannsplass til som lå på den andre siden av veien og kaltes «Gata». I dag er her bussholdeplass med samme navn. I den tilhørende skog bygget min far en liten jakthytte og trakk selv hver tømmerstokk opp til tomten på vinterføre. Den lå rett overfor Tømte med utsikt mot Øyungen. Han var en ivrig jeger og her oppe gikk han på elgjakt, harejakt og tiurleik.

Gården lå like ved Skarselven og hørte til de eiendommer kommunen var interessert i å få hånd over på grunn av forurensningen av Maridalsvannet. I 1912 kjøpte den Rødløkken for

26.000,— kroner. Bygningene var i en slik forfatning at de ble revet. Tidligere var skogteigen med jakthytten fraskilt og solgt.»

Fra annet hold vet vi at Rauløkka opprinnelig var en husmannsplass under Sørbråten gård, før den ble skilt ut som eget bruk. At Gata var en husmannsplass under Rauløkka er imidlertid nytt og interessant. Materialene fra de nedrevne husene på Rauløkka ble brukt da man bygget Bjørnstad gård litt lenger nord i 1915. Det eneste som i dag er igjen av Rauløkka er det svære tuntreet som ruver midt på jordet sør for Sandermosveien.

Da denne lille artikkel på grunn av plassmangel ikke kom inn i «Maridalen '72», fikk undertegnede tid til å kontakte fru Vassel. Først hadde vi en hyggelig telefonsamtale, og deretter sendte jeg henne Maridals-boken og «Maridalen '72». Svaret kom omgående i form av et langt og utrolig innholdsrikt brev med et vell av opplysninger om Rauløkka og Maridalen. Jeg gjengir her brevet så og si i sin helhet:

«Jeg ble som toåring overført gården. Det var nok alminnelig at man overførte verdier til barna hvis man satt i risikofylte forretninger. Så langt jeg kan huske tilbake — vi ferierte jo også der — var Rauløkka en middels stor gård. Vi hadde 7 kyr, hest, gris og høns. Om bygningene i sin tid har vært en såkalt «plass» av tømmer er meget mulig, men det må ha vært omkring 1860. Min bestemor måtte kjøpe den (da hun hadde inngått ekteskap uten å skifte) til sine tre barn av første ekteskap. Da var min far antagelig omkring 6 år. Han var født 2. november 1853. Men da min far — med søskende, som det sto i skjøtet — overtok den som voksen ungdom, nettopp hjemkommet fra Amerika, har min mor fortalt hvordan det var der om sommeren. De fisket ørret i Skarselven like nedenfor Mor Gatas hus for eksempel.

Huset (på Rauløkka) var panelt og i to etasjer pluss en liten ark, og hadde veranda i første etasje.

Men far ville ikke være gårdbruker og forpaktet den bort. Jeg hørte ofte forpakterne be om reparasjoner når de kom med for-

paktningspenger. Det som var dårlig der på gården var fjøsgulvet. Ellers reparerte de det og holdt det i hevd for det var jo min fars og hans to søskendes arv. Trevirke hadde de i Rauløkkskauen.

All melken ble hver dag hentet av min bestemors annen mann og solgt i hennes butikk på Korsvoll. Og all pudretten fra hennes småstuer som hun etterhånden hadde kjøpt på Korsvoll ble sendt til Rauløkka som gjødsel på jordene. Så jeg mener de gjorde hva de kunne for å holde den i hevd. Det var jo *det* de skulle falle tilbake på i alderdommen.

Veien gikk rett over jordene fra Gata. Noe tre var det ikke. I 1912 kjøpte Oslo Kommune gården Rauløkka for 26 000 kroner med skogen og det hele. Kommunen solgte senere Rauløkkskauen til eiendomsmegler Tschudi og han utparsellerte denne til hyttetomter og området ble kalt Tschudimarka. Jordene var flate og lettbrukte og i god stand. Disse ble av kommunen tilskjøtet henholdsvis Petter Sørbråten og Osvald Vaggesten. Da husene ble stående tomme forfalt disse snart, som rimelig var.»

«Vi kjente alle oppsitterne i Maridalen og Nordmarka. Spesielt husker jeg Mor Tømte. Om hun het Karen eller Maren er jeg ikke sikker på, men vi beundret henne. Hun fortalte oss at hun ble tidlig enke med 10 barn. Hun halvsålte selv barnas sko. Og hun hjalp seg selv ved barnefødsler. Jordmor fantes jo ikke i nærheten. En gang fikk hun tvillinger. Ingen hjemme. Hun måtte hjelpe seg selv og mottok og navlet selv begge barna, og lå og ventet til guttene kom hjem. Da måtte en av disse springe til kona til Johansen på Liggern for at hun skulle ta hånd om spebarna som inntil da hadde ligget inntullet i lakenet. Hun var en av hverdagens heltinner. En blid og koselig type. Når barna var små og ikke orket å bære så meget gikk hun selv til byen og kjøpte kolonialvarer. Og når man tenker på den kleiva fra Vaggesten og oppover med oppakning så kan man tenke seg hva denne stakkars moren hadde å streve med. I Deres bok (Maridals-boken) synes De synd på hesten — og det kan De ha rett i, for den hadde vel også lass — men en kvinne og den lange veien!! Hos oss fikk hun hvile og traktement, og det var hun meget takknemlig for. Vennskapet varte så lenge hun bodde på Tømte. Den gang bodde vi på Folkvang ved Sagene.»

Så langt fru Vassels brev. I telefonsamtalen fortalte hun videre at hennes bestefar kom fra Braunschweig i Tyskland for å arbeide som leder av kullbrenningen i Nordmarka. Av baronen på Bogstad fikk han etter en tid i 1854 en bolig i Maridalen. Huset var en ganske liten og primitiv stue som ble kalt «Bruastua» og lå ved Hammeren. Den var lang og smal, rødmalt med hvite vindskier. Stua var dårlig og familien måtte reparere etter beste evne og håpe på bedre tider. En liten jordflekk hørte til, og der ble det dyrket poteter.

Om plassen Gata kunne fru Vassel huske gamle Mor Gata. Hun husket også at fjøset på Gata lå helt utpå skrenten mot Skarselva og at det derfor forurenset elva.

Husene på Vaggestein var i hennes barndom lave, små og grå. På en av Vaggesteingårdene bodde det visstnok to gamle ungkarer.

Fru Vassel husket også navnet på to av forpakterne på Rauløkka. De het Tobias Tømte og Harald Fredrikstad. Begge ser vi er av kjente Nordmarksslekter.

Tilslutt kunne fru Vassel fortelle noe som trekker opp linjer mellom Maridalens historie og Norges historie. Ved stortingsvalget i 1876 var det stor politisk interesse. De som ikke hadde stemmerett prøvde å få det ad omveier. Og slik dukket «myrmennene» opp. En flokk menn slo seg sammen om å kjøpe et stykke myr eller annen verdiløs jord, og delte den opp i småbiter, som de så lot føre inn i matrikkelen. Dermed var de eiere av matrikulert jord og hadde stemmerett etter Grunnloven. Det var en klar omgåelse av loven, men Stortinget godkjente det. Denne «ordningen» sto ved lag i lang tid, visstnok helt til 1898 da en stemmerettsutvidelse gjorde «myrmennene» overflødige. Også i Maridalen fantes det «myrmenn». Deler av Rauløkka ble solgt i småbiter på 1—2 kvm til 5 kroner stykket. Det eksisterte også en Maridalens Stemmerettsforening som bl. a. kjempet for konsulatsaken og flaggsaken. Her ser vi altså nær sammenheng mellom lokalhistorie og rikshistorie.

Fru Vassel sier til slutt i sitt brev: «De vet vel at man blir regnet som fossil når man er over 80 år. Jeg har tenkt å motbevise den oppfatningen». Etter min mening er det ingen tvil om at hun har greid det. Man må ta av seg hatten for en dame som i så høy alder er så livsfrisk og har en slik glimrende hukommelse, og at hun ved eget initiativ gir oss andre del i alt det hun husker. Vi ønsker fru Hedvig Vassel mange, mange gode år ennå, og takker for alt hun har fortalt oss om Maridalen.

Jahn Børe Jahnsen

MARIDALEN

'74

En praktkanne fra Maridalen

En av de fineste bronsekanner som vi kjenner fra middelalderen, kom før 1800 for dagen ved et nybrytningsarbeide i Dausjødalen på garden Sanders grunn. Kannen som er høyst interessant, ble alt i 1813 innlevert til den institusjon som nå er Universitetets Oldsakssamling.

Kannen, som er 28,5 cm høy, har et støpearbeide av meget høy kvalitet. Maridalskannen er prydet med tre rundløpende ranker, en anbrakt over buken, en på halsen og en på lokket. Ved den siste er det flere ganger brukt bokstaven m (Maria). Hankens bakside er prydet med en oppløst ranke og et tinnstøpe-merke.

Rundt buken løper et opphøyet bånd, hvor følgende innskrift kommer fram med minuskelskrift: «emblema refectum sepiius aperetum confi». Hvilket betyr noe slikt som at jo oftere man åpner og tømmer kannen, dess bedre oppfylles hensikten med dens bruk (direkte oversatt: «ofte besett skjenker emblemet vederkvegelse»).

Midt på lokket er det som vanlig ved slike kanner anbrakt en sirkelrund forhøyning og rundt denne kan en lese «tappa i oc drik». Også her er skriften med minuskler av samme art og type som ved den latinske innskriften.

Den norske og latinske innskriften er utført med nøyaktig samme slags bokstaver. En må da ha lov til å slutte at kannen fra Dausjødalen er et norsk arbeide og rimeligvis et Oslo-arbeide.

Etter formen på kannen og minusklene må den henføres til 1400-årene eller begynnelsen av 1500-årene. Vi vet med sikkerhet at kannestøping har vært drevet i Oslo i middelalderen. I 1517 omtales Eivind Kandegyters datter og i 1522 Ingerd Kannegøtter-Datter. Kjelesmeder omtales langt tidligere, alt i Erik Magnussons retterbot av 1282 møter vi en kjelesmed. Og i 1480 omtales en Alv Kopperslager i Oslo.

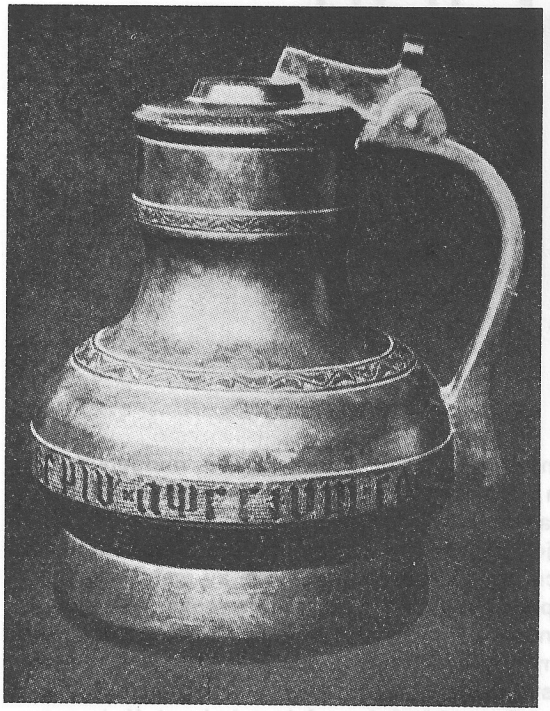

gilde?) hva innskriften kan tyde på. Kannen må imidlertid ha havnet i privat eie og senere skjult i jorden som en skatt. Dette gir et perspektiv som er høyst interessant. Trekker man fram det at Maridalen faktisk lå øde den gang kannen kom i jorden, så er spørsmålet hvem som kan ha «forvillet» seg opp i en øde dal langt fra bebodde områder for å skjule en kanne.

Det kjennes flere tinn- og bronsekanner fra middelalderen. Langt de fleste er funnet i jorda, enten som en skjult skatt eller som tilfeldige funn som ved mudringsarbeider i ei elv. Noen av kannene må betraktes som norske arbeider. De er nemlig helt uten plakettene i lokk og bunn, noe som er meget karakteristisk for tyske kanner av denne art. Plakettene som vi finner på kannen, har enten en framstilling av korsfestelsen eller Maria med barnet. Det er tydelig at de tyske kannestøperverkstedene bruker plaketter som har sin nære forbindelse med tyske sigiller, og da geistlige sigiller. De religiøse symboler som flere av de bevarte

Det er mulig at kannen fra Maridalen kan ha tilhørt et gilde (Mariakanner er smykket med, kan tyde på at de har vært anvendt i gildene. Disse var jo ofte viet nettopp til Kristus og Maria. Men noen har uten tvil også vært til vanlig bruk.

De ikke-norske kannene er trolig alle fra hansabyene, som alt i 1376 ble enige om felles regler for tinnprøve og merking, senere kom også felles regler for laugenes virksomhet. Dette førte lett til ensartet produksjon, noe en ser da det ikke er stor variasjon hverken i form eller utsmykking. Hit til landet er kannene trolig kommet ved direkte handelsforbindelse. Eksporthavn er da Rostock. Vi vet at rostockerne fra 1440-årene var økonomiske herrer i Oslo, så det kan neppe være tvil om at størsteparten av tinnkannene er kommet fra denne byen. Rostockerne hadde til og med handelsprivilegier i Oslo, og disse bekreftes og utvides enda omkring 1500.

I kildemateriale fra middelalderen nevnes kanner fra 1300-tallet i rikere husholdninger, som adel og geistlighet og hos de mer velhavende borgerne. I gamle brev, testamenter o. l. omtales det i tidsrommet 1300 til 1557 omkring 100 kanner av tinn eller bronse.

Kannen ble vurdert høyt, hvor høyt ser vi av testamentet til Oslokanniken Olav Eyvindson, som gir biskopen i Oslo sin største kanne. En annen kan testamentere kanner til kirkenes altere, noe en må gå ut fra at samtiden har ansett som en verdifull og kostelig gave.

I slutten av 1400-årene og begynnelsen av 1500-årene møter en kanner også hos bøndene. Kanskje kannene ble noe en kunne sette penger i — en verdimåler og en investeringsgjenstand. Vi kan si at bronse- og tinnkanner var en del av datidens formuer. For fogden ble kannene noe han kunne gjøre utlegg i. Da bøndene i Nes og Eidsvoll hadde slått ihjel Knut Alfsøns fogd, Lasse Skjold, i 1499, måtte de betale store bøter. I bøteregisteret fra den gang omtales det flere kanner av tinn og kopper.

Rolf Rasch-Engh

Om nødvendigheten av å gjøre Maridalen til et vernet område

«The wonder of the world,
the beauty and the power,
the shapes of the things,
their colours, lights and shades;
this I saw,
Look Ye also, while life lasts.»

GRAVSKRIFT FRA USA

Naturens betydning for rekreasjon eller fysisk og mental rehabilitering

Den tekniske, medisinske og økonomiske ekspansjon og vekst som vi har vært vitne til i moderne tid, har i høy grad bidratt til realisasjon av det gamle budet om å være mangfoldig og oppfylle jorden, og har

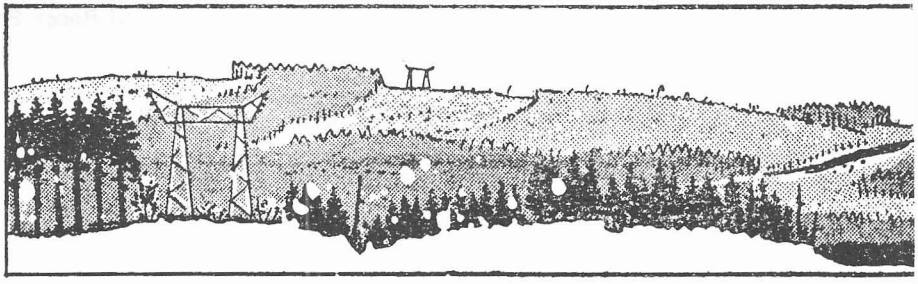

dessuten i store deler av verden skapt en velstand og overflod som historien aldri før har sett maken til. Men den samme utviklingen har, paradoksalt nok, trukket med seg en rekke sekundærvirkninger av negativ art, som mange steder er i ferd med å forrige eller redusere fordelen og gleden ved denne utvikling. Det stadig økende uttak av råstoffer av enhver art, sammen med den omfattende bruk vi gjør av naturfremmede, kjemiske hjelpemidler, — i jordbruk, skogbruk, fiskeri, industri, husholdning og helsevesen, har nemlig, slik vi hittil har innrettet oss, avstedkommet en rekke problemer av fundamental betydning for vår videre eksistens her på jorden.

At det derfor av hensyn til menneskets fysiske og mentale sunnhet er nødvendig å bevare betydelig områder med opprinnelig natur, er noe man lett kan forvisse seg om ved å observere den stress, nervøsitet, rotløshet og mangel på identitet som i høyere grad enn ellers synes å prege de mennesker som lever i de sterkest urbaniserte strøk av verden, i strøk hvor det i beste fall bare er rester igjen av det opprinnelige naturlandskap. Mennesket har øyensynlig levd så lenge i direkte samhørighet med naturmiljøet at det blir både fysisk og mentalt forstyrret av å leve i det kunstige miljø som er skapt av moderne teknikk. For å se dette i sin rette sammenheng kan nevnes at mennesket i ikke mindre enn 99 % av den tid de har eksistert som art (ca. 1 million år) har vært uten jord-

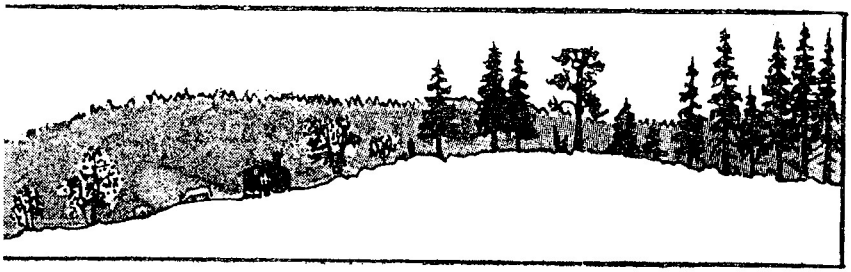

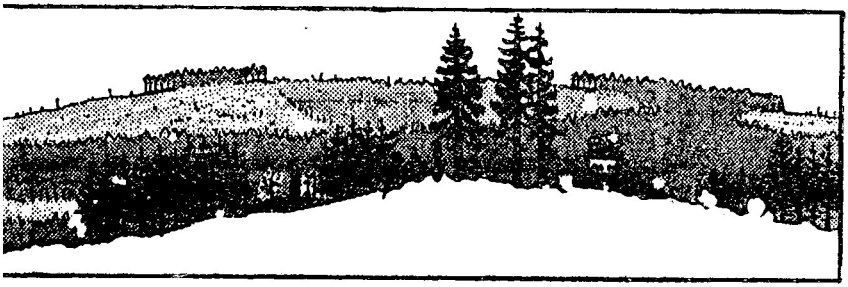

bruk og videre at den tid de har kjent til bruken av jernet bare beløper seg til 2,5 $^0/_{00}$ av dets samlede tid her på jorden.

På denne bakgrunn er det ikke til å undres over at den tekniske og industrielle revolusjon som har funnet sted i løpet av bare en 200-års periode og som har medført så store forandringer og omstillinger, må føles fullstendig som et sjokk, og at de mennesker som er blitt sterkest berørt av denne omveltning er blitt fullstendig rotløse. — Spørsmålet om «identitet» — hvem man egentlig er, hva man er og i hvilken sammenheng man er, er noe som har opptatt mennesket så langt tilbake som skriftlig kilde kan fortelle, men aldri før har øyensynlig dette spørsmål vært så aktuelt som idag. Den forbedrede materielle levestandard og den økede fritid har dessuten aksentuert behovet for å ha noe å leve f o r, ikke bare noe å leve a v. Øyensynlig er det nettopp disse motivene som forklarer hvorfor millioner av mennesker bruker så meget av sin fritid og oppsparte kapital for å komme seg ut i relativt uberørt natur. Mange steder er nemlig veien ut til slike områder blitt både lang og kostbar. På grunn av den raske økningen i folketallet og den omfattende urbaniseringen som finner sted, vil det trengs betydelige arealer med naturområder for å imøtekomme menneskets behov for rekreasjon eller fysisk og mental gjenskapelse.

Økonomi og levestandard

Det synes idag klart at vi tar ut av naturen langt mer enn det som synes å være «den naturlige andel» som det tilkommer vår generasjon å utnytte, foruten at vi ved vårt avfall er i ferd med å forpeste og forandre vårt og kommende generasjoners livsmiljø i et omfang som historien aldri før har sett maken til. Det synes på mange måter som om vi overhodet ikke tenker på at våre etterkommere også skal ha livsbetingelser på denne jord eller vi også har vendt oss til å stole så blindt på den teknologiske utvikling at vi tror at teknikken skal løse alle problemer i fremtiden, også de forsyningsmessige. Om vi ikke snart lærer å beherske vår griskhet når det gjelder å forsyne oss fra jordens ressurstilganger, er det fare for at ettertiden vil komme til å felle en hard dom over vår tid og vår generasjon. Selv om vi bare er i stand til å overskue relativt korte tidsrom, bør målet for vår ressursdisponering hele tiden være å utnytte ressursene på en slik måte at også kommende generasjoner er sikret et nødvendig livsgrunnlag. I fremtiden må vi dessuten regne med at en langt større del av jordens befolkning vil ha behov for, og gjøre krav på, tilgang av et langt videre spektrum av naturressurser enn hva tilfellet er idag.

La oss i denne forbindelse forsøke å oppspore noen av årsakene til den griskhet og ekstravaganse som preger menneskene i vårt moderne industrisamfunn. Det synes som om en av de viktigste årsaker er å finne

i den ensidige og sterke vekt vi legger på den rent økonomiske og materielle velstand i vår tid. Sannsynligvis er dette en reaksjon dels på depresjonsperioden i 1930-årene og dels på den materielle stagnasjon som de fleste av jordens industrialiserte samfunn opplevde under den siste verdenskrig. De mange studentopptøyer som har funnet sted og de mange, for den eldre og fremdeles bestemmende generasjon høyst merkelige ungdomsbevegelser som har sett dagens lys i den senere tid, synes å bekrefte den antakelse, idet disse opptøyene og bevegelsene åpenbart er å forklare som en reaksjon på denne ensidige, materialistiske innstilling. Det hevdes også at en slik materialistisk innstilling ligger implisitt i selve den tekniske utvikling. Men da denne utvikling også har ført til øket fritid, med kortere arbeidstid og lengre ferier, skulle man vente at den tekniske utviklingen heller ville stimulere til en mer nyansert målsetting for vårt velstandsbegrep.

Revurdering av vårt velferdsbegrep

Om vi overhodet skal ha noe håp om å komme ut av «den onde sirkel» Vestens industrisamfunn har kommet inn i med hensyn til ressursforbruk og naturødeleggelse synes det påkrevet med en total revurdering av de begrep og parametere hvormed vi måler vår rikdom og velferd. Ikke minst vår tids forurensningsproblemer har åpenbart at velstand i realiteten omfatter mer enn de rent økonomiske verdier som kommer til uttrykk i vårt nasjonalregnskap. Dette regnskap bør utvides til også å omfatte verdien av å leve i et helsemessig rent og sunt miljø og med muligheter for en variert og mangfoldig naturopplevelse. Dette kan trolig gjøres ved at vi i parametrene for vår økonomiske vekst også inkorporerer de beløp som måtte brukes i miljøsektoren, f. eks. midler forbundet med rensing av avløpsvann og av gasser, destruksjon av emballasje og avfall, vern av vassdrag og naturområder mot tekniske inngrep og liknende miljø- og ressursbevarende tiltak. En slik integrering av miljøpolitikken i den økonomiske politikk betyr i realiteten at noe av den materielle velstandsøkning tas ut i form av et rikt natur- og livsmiljø. Under alle omstendigheter vil vi få utviklet et sett av velferdsindikatorer som gir et bedre grunnlag enn det tradisjonelle nasjonalregnskap for vurdering av befolkningens velferd idag og i fremtiden.

Forskningsoppgaver

Det er utvilsomt en voksende forståelse på alle trinn i vårt samfunn for nødvendigheten av større innsats for å planlegge og utnytte våre miljøressurser bedre, men vår e v n e til å forme og verne miljøet står ikke i forhold til den økende v i l j e til å beherske vår situasjon. Det skyldes at vårt kjennskap til de sosiale, fysiske og biologiske forhold og prosesser som tilsammen utgjør vårt miljø, er for dårlig. Enda vi i

Norge har en liten befolkning i forhold til arealressursene, er det allerede en merkbar konflikt mellom naturgrunnlagets yteevne og samfunnets krav til denne. En rekke steder viser dette seg ved forstyrrelser i den økologiske balanse, noe som ofte fører til nedsatt produktivitet av det vi skal utnytte og iøynefallende virkninger for både vann- og landområder.

Skal vi fullt ut dra nytte av en bedre erkjennelse og medfølgende planlegging, må nye tiltak kunne settes ut i livet langt raskere enn hva tilfellet er idag. Derfor må «spillereglene» til beslutningsprosessene med samfunnsutbygging gjøres langt smidigere, slik at unødig tidsspill vil unngås. Så raskt som mange ukontrollerte endringer skjer idag, kan de forutsetninger som danner grunnlaget for planlegging være endret i løpet av den tid det tar før tiltakene kommer til utførelse. Den forskning som skal danne basis for vår samfunnsutbygging må være tverrfaglig integrert, øko-sosiologiske eller sosio-økologiske, og i helheten er beslutningsprosessens mekanikk av vesentlig betydning.

De betraktninger man har gjort i det foregående er så generelle på den ene side, men passer på den annen side meget godt på det spesielle forhold som Maridalen befinner seg i idag. Eksterne miljøforstyrrende faktorer presser på fra alle kanter. Hovedstaden Oslo trenger tomtearealer og om noen få år vil etter all sannsynlighet Maridalsvannet ikke lenger være hovedstadens drikkevannskilde. I det øyeblikk de restriksjoner som idag påhviler området blir opphevet, vil omgivelsenes oppmerksomhet bli sterkt konsentrert om dalen for å utnytte den til boligutbygging. For å møte denne meget truende eventualitet, og for å stå vel forberedt og rustet til kamp når vår tids byråkrater og politikere kaster sine «tomtekravsøyne» på Maridalen, bør man gå i gang med en større forskningsoppgave som kan spaltes opp i tre delprosjekter:

1. Forskning vedrørende areal som naturressurs i hovedstadsområdet.
2. Forskning vedrørende areal til urbane formål.
3. En forskningsoppgave om integrert sosio-økologisk utnyttelse av Maridals-området.

Det er den 3. av disse forskningsoppgaver som Rolf Rasch-Engh på annet sted i årsskriftet trekker opp strukturen til.

For det alvorligste problem menneskeheten står overfor i årene som kommer er neppe i første rekke å få jordens ressurser til å strekke til, men å få bukt og kontroll med de destruktive sekundærvirkninger som den tekniske utvikling og befolkningstilveksten har ført med seg, og som er å betrakte som en integrert del av denne utvikling.

Mange av de samfunn som ligger foran oss i teknisk og industriell utvikling har spolert mulighetene for å sikre tilstrekkelig store og vari-

erte naturområder for å imøtekomme menneskenes behov for rekreasjon eller fysisk og mental gjenskapelse. Vårt samfunn har ennå muligheter til å sikre naturområder av høyeste kvalitet både for oss selv i denne generasjon og for de neste. Måtte vi derfor ta lærdom av den utvikling ellers i verden og handle mens det ennå er tid. — På lengre sikt er trolig det å bevare mest mulig av vårt enestående naturlandskap den beste investering vi kan gjøre, — selv om det i øyeblikket mange ganger kan føles som et stort økonomisk offer.

OLAV AARNES

«Det var en villfarelse
da vi trodde oss å kunne beherske naturen.
Vi kan bare forandre den.
Så godt som unntagelsesfritt
har våre forandringer vært til det verre.
Nesten på hver side i naturens bok står det
et cave hominem — vokt deg for mennesket.»

ROLF EDBERG

Husmannsplassen Hølet i Maridalen ved Oslo ble solgt til feriested for en bymann omkring 1910. Her spiller feriegjestene krokett på det gamle tunet.

En gammel maridøl erindrer

Fra en utflyttet maridøl i Moss, den 83 år gamle fru Solveig Strand (født Iversen), har Maridalens Venner mottatt to lange og innholdsrike brev med en mengde interessante opplysninger fra gamle dager i dalen. Vi gjengir her utdrag av brevene og håper på flere opplysninger fra fru Strand. Hun skriver bl. a. at bena og synet er sviktende, men humøret og husken er i orden. Vi takker hjertelig for brevene.

«Gårdbruker Ole Olsen Turter var født 23.3. 1816 i Biri. Kom til Christiania og kjøpte seg gården Turter i Maridalen. Giftet seg med Sørine Schouw, født 19.2. 1825. Hun var datter av Ole Johnsen Schouw, gårdbruker på Alfaseth gård i Ø. Aker.

Gårdbruker Olsen Turter var en særdeles flink gårdbruker. Det hørte til gården en 5—6 husmannsplasser, fortalte min mormor, og hun var født på Turter gård i 1848, og var eldst av barneflokken på 10 eller 11. Husmannsplassene het: Sulua, Bekkestua, Petersborg (som etter ombygging av enken Olsen Turter fikk navnet Turterbekken, slik det nå er), Steinstua, Ors og Iverstua. Steinstua var en stue av gråstein som lå opp i Steinstuløkka, nordre del av Turterbekken. Min morfar drev steinbrudd der med 1—2 mann. Den eldste fikk grunn og stein til å bygge seg et eget lite hus der. Det gikk meget rød granitt derfra til byen (Christiania). Tomtene etter bedriften og huset sto i mange år, men huset ble revet og steinen i det nyttet til andre bygg.

Iverstua ble bygd til husmannen Iver Halvorsen av Olsen Turter, som visste å sette pris på omframt flinke folk. Og det var min bestefar. Iver Halvorsen var av dem som hver vår reiste inn til Maridalen i onnene. Han hadde med seg kone og barn, var fra Brandbu, og var husmann der hos Mats på Bleiken gård fra 1830, hvorfra jeg igjen har fått muntlig lovord om hans dyktighet av avdøde gårdbruker Lars Bleken senior. Min morfar Olsen Turter hadde bruk for mange og dyktige folk, da han drev gårdsbrukene Nordberg og Kjelsås ved siden av sin egen gård, Turter. Hadde også stor skogsdrift. Der felte han over seg en stor

gran 5.8. 1867 og døde. Enken satt igjen med 6—7 barn, den yngste var ikke født ennå. Bestemor drev gården Turter i 6 år før hun solgte den og bygde om husmannsplassen Turterbekken. Eldste sønnen ble styrmann og reiste senere til Amerika, han fikk sin kone fra Kirkeby gård. En yngre sønn ble kjøpmann og fikk sin kone fra Nes gård.

Selv er jeg født i Oslo i 1891. Min mor var født på Turter gård i 1848 og det artige var at hun ble gift med eldste sønn av husmann Iver Halvorsen. Min mor fortalte meg en drøm hun hadde hatt en natt i 1910: Hele Turteråsen, gårder og jorder var tettbygd av hus, det var Kristiania som skulle utvides.

Turter gård var jo ikke noe lenger (i den senere tid), uten en spøkelsesgård, som skolebarn passerte i angst. Min mann og jeg holdt på å kjøpe den i 1917.

I Turterbekken bodde i min barndom tante og onkel Iver Turter. Hølet var en liten grå idyllisk stue som lå inne i skogen ovenfor Nordbråten. Der hadde min mors søster med sin familie leiet for skoleferien. Der var det vel gøy. De hadde 4 barn selv, men tok med seg 3 til. Onkel hadde laget styrtbad over en stor kulp i bekken som strøk forbi hytta. Der var det daglig badeliv hele ferien med bare sol og varme. Bare en dag med et sprakende tordenvær. Da satt vi alle 7 i en ring på gulvet og fikk vafler, mens tante fortalte eventyr.

Ellers for vi på tokt gjennom en skummel, tettvokst havnehage hvor det gikk 2 hester fra Nordbråten, som vi var veldig redde for. «Samson» var brun og hvit og så ut som en ku på avstand. «Han er farlig», sa Lippert Nordbråten, «han biter». Tror han sa det for å holde oss der vi kom fra, for vi var nok leie til å gjøre innhogg i hans erteåker ned ved gjerdet til Kruttverket, der vi hadde lekestue og butikk.

Ellers fartet vi over til Sakris (Sakariasbråten) og søkket med småkurver i kulpene når elva var liten. Det var tre kjekke, snille gutter der, Birger, Eugen og Oskar, som var med på leken og tok seg av oss jentene når vi trodde det var fare på ferde, så tante var ikke så nervøs for oss når vi var der.

I Turterbekken, eller «Bestemorsstua» som vi barna sa, hadde vi litt mere plikter. Var med og luket poteter, lange render fra gårdsveien til opp i Steinstuløkka. En gang vi var kommet til lands, stilte vi oss opp og ropte hurra så det smalt i åsene. Da kjørte nettopp en flott skyss forbi og han tok til seg hyldesten, den herren som satt i, det var godseier Løvenskiold ble det fortalt oss.

Ellers hentet min kusine melken fra Sittpå og jeg var med som bærepike. Fire av oss hadde daglig jobb til skogs med bøtter og spann for å hente ned blåbær fra traktene rundt Fagervannet, der det var uhorvelig med bær. Gikk da over «Veatorget», videre oppover og bortom Lybergja, der budeia fra min bestemors tid lokket kuene hjem til Turter.

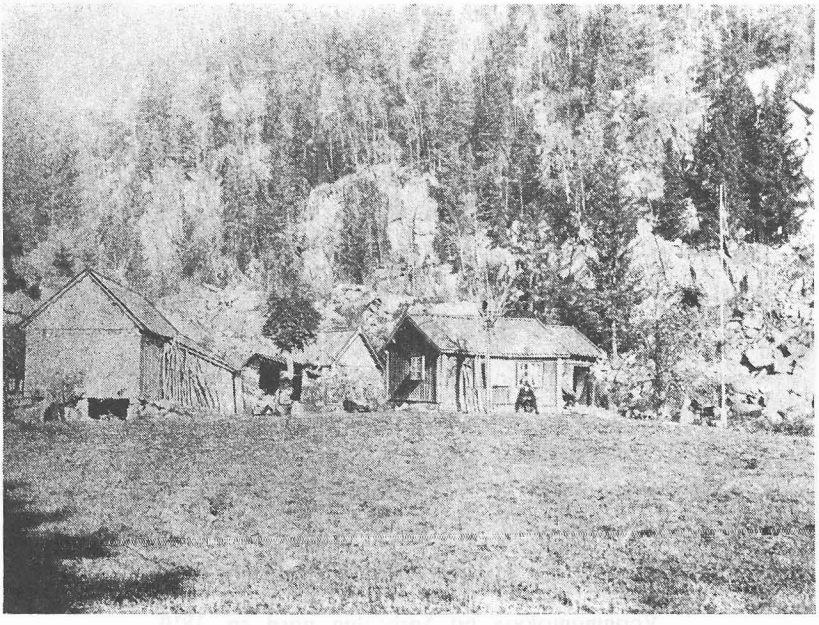

Hølet ca. 1910

Nå har jeg bare 2 fettere igjen i Turterbekken, Ragnvald og Sverre. Min fetter Ragnvald gjorde meg oppmerksom på at jeg hadde uteglemt Sagbakken som husmannsplass til Turter gård. Nå tror jeg den også går under navnet Turterbekken og har blitt en pen villa, mot i min barndom en grå, hverdagslig liten stue. Så var det Bekkestua lenger ned i veien, tett bort til veien. Den var knallende blå og gikk under navnet «Blekkhuset» av oss ungdommer. Her bodde lærer Gundersen fra Maridalen skole på sine gamle dager, da han som enkemann på 82 år giftet seg med min mors venninne på 63, hun var frøken.

Som småjente på 9 år var jeg med far på fisketur til Maridalsvannet. Med en rund, rar fiskekurv som bestefar Iver Halvorsen hadde flettet av bjerkebark, hadde vi vår turmat i. 1 brød, 3 spekesild, en blikkboks med malt kaffe i pose; i tillegg: markpose, kroker, fyrstikker og gamle aviser. Vi startet fra Tøyen, over Gartnerløkkene, Ola Narr, over jorder og løkker til Grefsen gård, var innom der og fikk en lang prat med brukseier Ole Bredo, som var min mors fetter. Videre fram til Oset, der vi var innom og lånte båt for kvelden og natten og fram til søndag middag. Han så sint og sur ut, mannen på Oset, men da far tok fram en flaske, mildnet han straks i blikket. Vi fikk lånt båten og han fulgte oss ned til van-

Vognmannskyss på Sørbråten gård ca. 1910

net og skjøv ut for oss. Deilig stille på vannet, far rodde og fortalte om gårdene vi så, og kursen var til Nestangen og den store eika (Kongeeika?). Far laget en slags ovn av steiner på stranda og kaffeboksen kom fram, likeså avis til duk, med brød og sild. Far sto for anretningen med slirekniven, han skar brød, rensket silda og skar biter ettersom vi spiste. Jeg var veldig spent alltid da om det var rogn i silda, for det var det beste jeg visste av turmaten vår. Så laget far seng til meg av bar, gress og aviser og tullet meg inn i sitt store regnslag, og så sov jeg til langt på morgenen. Så var det å traske samme vei hjem igjen fra Oset. Jeg husker hvordan vi da gikk mere mot vest, men vi kom fram igjen ved Nydalens fabrikker. Derfra løkker og jorder fram til Tøyen igjen.»

Maridalens Venner vil nok en gang takke fru Strand for det hun her har fortalt oss. Hun skildrer også en lang fottur til Fyllingen i Nordmarka, og minnes alle festene og dansen på «Vellokalet» i Maridalen. Vi ønsker fru Strand mange, mange gode år ennå, og hører gjerne mer fra henne.

Jahn Børe Jahnsen

MARIDALEN

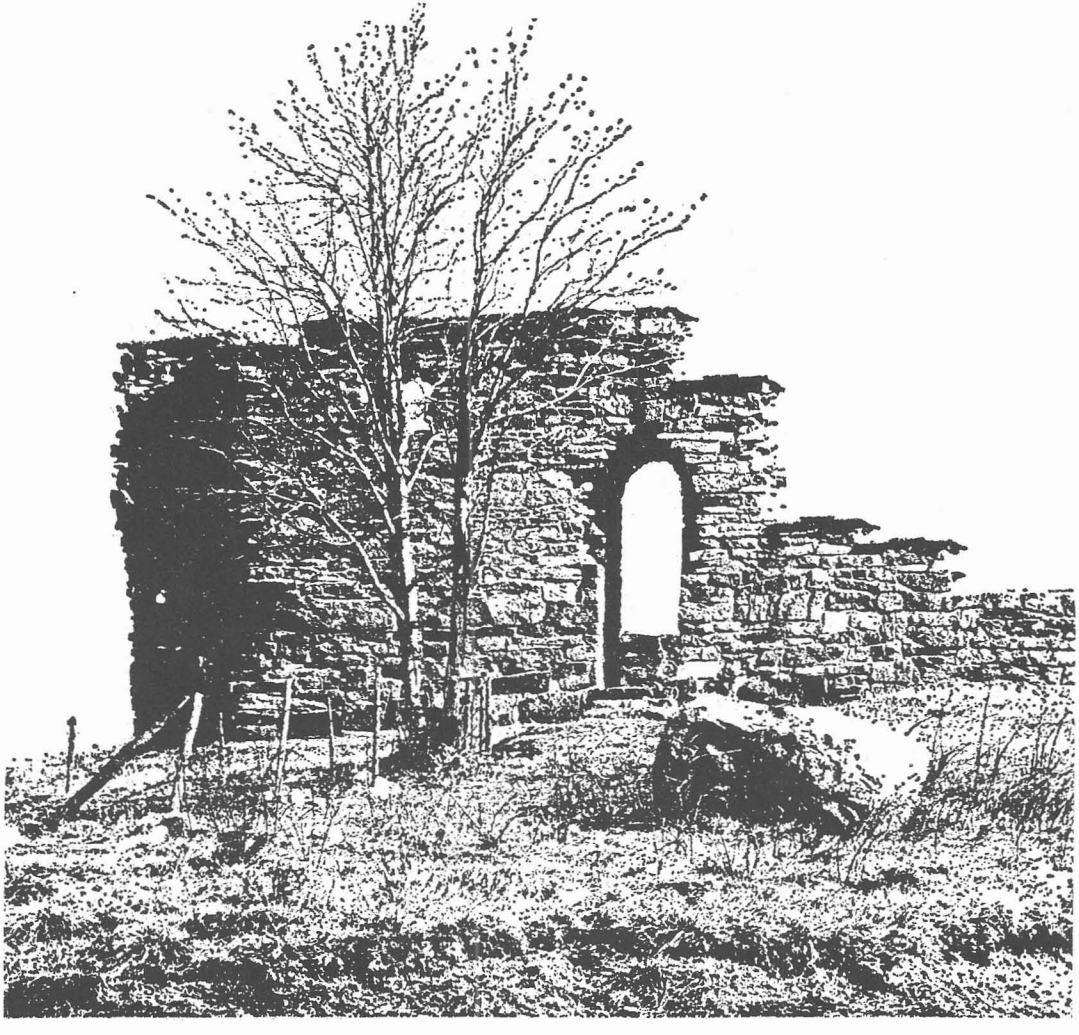

'75 – '77

Ved veis ende for en formålsparagraf?

Maridalens Venner startet opp som en protest, som besto i å ta vare på eksisterende bebyggelse i dalen. Foreningens formål hadde sagt klart fra om å bevare Maridalens nåværende bebyggelse og miljø. Med dette skulle foreningen slå ring om dalens særegne karakter og forhindre riving av den bebyggelse som var på gårdene. Ser en seg rundt i dalen, har en klart dette. Vi er kanskje kommet frem til en ny tid. Det er åpnet andre muligheter, og så har det langt på vei skjedd en mentalitetsforandring. Det er kommet andre syn på det som er verneverdig, det som skaper vårt miljø. Myndighetene har, slik bestemmelsen blir utformet i dag, selv langt på vei vært med på å skifte ham.

– Nedslagsfeltet vil trolig snart bli tatt opp til vurdering.

– Det gis andre byggemuligheter i dalen, med bl.a. tilbygg på boliger.

Dette må føre til forandringer i Maridalen, kanskje først og fremst på sikt, men også umiddelbart. Om man kan ane et brudd i formålsparagrafen med nåværende bebyggelse, står likevel klare mål som et korrektiv, slik at en kan fremme det som er til gagn for dalen.

La oss nu konsentrere oss om en side, som kanskje er den som umiddelbart er mest dominerende når vi skuer helheten i dagens og fremtidens Maridal – Hvordan skal vi bygge våre hus? Vi skal huske at et hus kan virke som noe av det mest ødeleggende, men også som trivselsformende element rundt oss.

Undersøkelser viser at mennesker i Norge helst vil bo i småhus. Få ønsker å bo i blokk. Småhusene representerer en boform som er betinget av en tradisjon.

Den gamle norske garden besto av mange hus. Riktignok har det skjedd en overgang fra et enhetshus, til vår gamle gard med spesialiserte funksjoner for hvert hus – smie, stue, loft, stall, fjøs o.l. Funksjonsdelingen betegner vel fremskritt, en differensiering av folks daglige arbeide. Husene grupperer seg i to kategorier med innhus og uthus som viser oss arbeidsdagen – både for mennesker og buskap. Husene grupperer seg snart – vi kan tale om tun. Ofte er tunene betinget av spesielle topografiske forhold. Landsdelene setter sitt preg på grupperingen av tunet og de enkelte bygninger. Kanskje har også levemåte og klima vært med å bestemme tunformen og gitt hver landsdel et naturlig særpreg.

Veien går om Vestlandets uregelmessige klyngetun, rekketunets bestemte karakter, totunets systematikk, storgårdspreget til det lukkede firkanttunet til Østlandets åpne firkanttun.

Det er selvfølgelig overgangsformer, varierende etter tettheten i husplasseringen, og som nevnt stedlige forhold som vind og vær – topografiske forhold.

Tuntypene representerer løsninger på det allmenne menneskelige problemet om å slå seg ned og finne et fast sted i en skiftende verden. Husene som vi møter på garden er rammen omkring folks daglige liv og virke. Det har artet seg forskjellig hos storfolk og småfolk, skiftet fra landsdel til landsdel, men ut fra husene er det ofte slik at vi kan lære folks formsans og skjønnhetsglede å kjenne, og vel også folks praktiske sans og hverdagens realisme. Gamle hus er forsvunnet, nye bygninger er satt opp. Det er et resultat av de forhold som er nødvendige i et samfunn hvor ervervslivet forandres. Men likevel er tunet nordmanns «verden». Her hørte han hjemme, her hadde han sin sosiale forankring.

Gården kan defineres som noe avgrenset i kulturlandskapet. Dette skyldes grupperingen av husene, husenes enhetlige byggemateriale og en samlende fargevirkning som skyldes materialets kontakt med vind og vær. Gårdens kontrast til omgivelsene gjorde den til et fast punkt, et tilholdssted for mennesket som kunne gi grobunn for vår rike folkekultur.

Ferdes en rundt i Norge kan en ikke unngå å registrere hvor vakkert de fleste gamle garder føyer seg inn i landskapet. Husene får en dimensjon og blir en målestokk hvor vi oppfatter det monumentale.

Sørlandssommeren blir ikke noe dersom en ikke blir vår de mange «skipperhus» som går i ett med landskap og natur og søker avgrensing mot vind og vær, men som samtidig vender fronten, ansiktet utover. Naturens luner har bestemt hustypen. Sørfjorden i Hardanger representerer bugnende frukthager og den ydmyke bosetning under en ruvende natur.

Så lenge mennesket hadde et klart og definert behov, og naturen bød sine vilkår, var det ingen bedre løsning enn å innrette seg så praktisk og jordnært som mulig.

Jærhuset viser at også dette er bygget etter klimaet og været, og naturligvis med de materialer som var lettest tilgjengelig. Huset blir lavt og gavlveggenes utskrådde partier er til vern mot vinden. Gavlpartiene blir muret opp av stein – det var rasjonering på trematerialer.

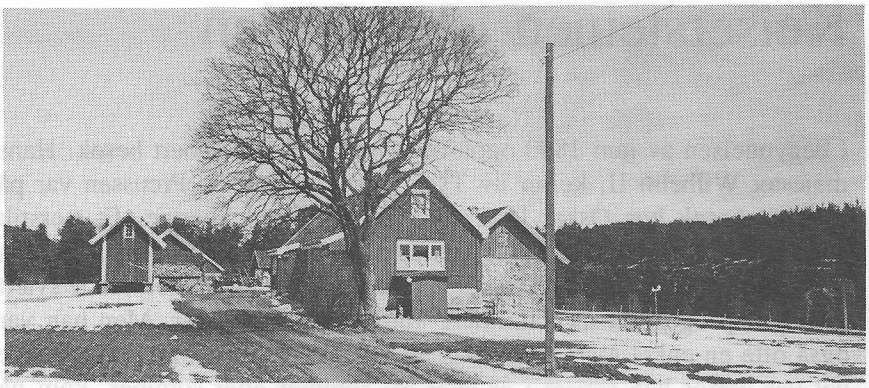

Sittpå i Neskroken.

Det hele viser en samhørighet mellom natur og menneskeverk.

Vårt østlandshus, laftet i formen, viser kontakten med skogen som ga sitt rikelige virke, samtidig som skogen også lunet for været. Kulden var verst, men tømmeret isolerte.

Eksemplene kan forfleres i det uendelige. Vi må være klar over at i vårt mangslungne land med vekslende natur, fra brede jordbruksbygder, til blide daler, steile fjell, glattskurte svaberg mot havgapet, vil både levevilkårene og boligene bli forskjellige. Men de bygges ut fra stedlige forhold og behov. Det blir et samsvar mellom natur og menneskeverk. Samspillet viser likevel at hvert hus er som et selvbevisst individ. Husets egenart viser oss særtrekk, spennende detaljer, plastisk utforming og en rik, levende dekorasjon.

Det norske hus' variasjoner har vært umulig uten stav- og lafteteknikken, som har vært et inspirerende og bestemmende korrektiv. Produktet, den ferdige bygningen, skyldes bygdesnekkerens spennvidde og kraft, bestemt ut fra boform og omgivelser, formet i et materiale og en teknikk som har sine egne muligheter.

Mennesket har alltid hatt et elementært behov for konsekvens, sammenheng og mening i omgivelsene. Historisk har vi nevnt at det har gitt seg utslag i forskjellige hus fra sted til sted, og fra tid til tid.

I skiftende tiders form er det spenning og rikdom. De er forskjellige generasjoners vurdering og evne, og fremfor alt vilje til å skape en bestemt form i et miljø som skyldes økonomiske muligheter, teknikk og naturvilkår. Byggeskikken har gitt seg uttrykk i form og miljøverdier.

I dagens boligsituasjon har en fått typehus og/eller ferdighus. Husene skal føres opp så hurtig det er mulig, og så billig det går an å få

Keisersteinen i Maridalen

I begynnelsen av juni 1890 opplevde Kristiania et celebert besøk. Hans majestet Wilhelm II, keiser av Tyskland og konge av Preussen var på offisielt besøk hos Oskar II, konge av Norge og Sverige. Et storstilt program var lagt opp for denne mektige hersker som var kommet på den tyske trone bare to år tidligere, 29 år gammel. Keiser Wilhelm likte svært godt pomp og prakt med militære uniformer og parader. Men han var også ofte en enkel mann som likte seg blant enkle mennesker. Kanskje det var derfor han senere i år etter år, sommer etter sommer, kom på besøk til Norge, – og særlig fjordene på Vestlandet.

Aftenposten og Morgenbladet skriver 3. juli 1890: «Keiseren og Kongen ledsaget af Prinserne Heinrich og Eugen reiste henimod 11-Tiden idag ud paa en Kjøretur til Maridalen. Efterat Udsigten fra St.Hanshaugen var taget i Øiesyn, fortsattes Turen over Gjedemyrsveien forbi de nye Lazaretter til Maridalen, Brekke og Grefsen Bad, der for Anledningen var smykket med Flagdekorationer.» Hjemturen gikk over Grü-

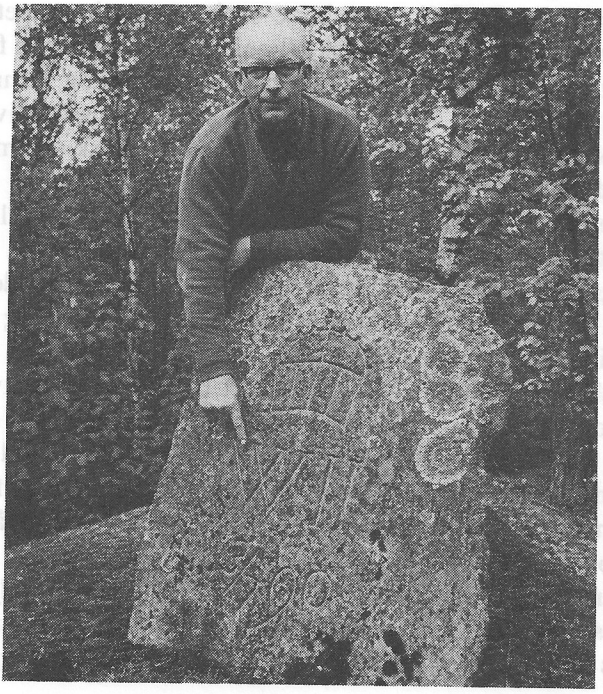

Bonden på Store Brennenga, Jørgen Sundby, viser frem keisersteinen.

nerløkka. I Maridalen besøkte de kongelige Store Brennenga gård, hvor de fra et utsiktstårn beundret den fagre dalen og Maridalsvannet. Hva de egentlig gjorde og sa i Maridalen har det ikke vært mulig å finne ut. På Universitetsbiblioteket har jeg bladd gjennom hovedstadsavisene, minneskrifter, biografier og i det hele tatt alt som finnes der om keiserens besøk i Kristiania i 1890. Det ovenfor nevnte avissitat er det eneste jeg fant. Derfor kan vi bare tenke oss til hva som har skjedd.

De kongelige har sikkert kommet med hester og flotte vogner, steget av midt på tunet på Store Brennenga, og vandret opp til utsiktstårnet på bergknausen bak stabburet. Kanskje har bonden på gården, Arne Thorstad, forklart dem hva de så derfra og kanskje har man hvilt sine keiserlige og kongelige ben før kursen ble satt mot byen. At den naturinteresserte keiseren har likt det han så, kan det vel neppe være tvil om.

Etter besøket fikk den kunstinteresserte Arne Thorstad reist en minnestein. Om han laget den selv vet vi ikke. På forsiden av steinen er hogget inn en keiserkrone, initialene W II, og datoen 3.7.90. Like bak minnesteinen står en steinbenk, hvor kanskje keiseren hvilte. Og like foran minnesteinen på knausen står ennå fire jernbolter i fjellet, og viser hvor utsiktstårnet en gang sto. Alt dette er et morsomt minne om Maridalens merkelige historie, og bør tas godt vare på.

Et merkelig apropos til dette besøket i Maridalen bør også nevnes, og vi går 24 år frem i tiden, til 1914. Da var det ikke lenger noen union mellom Norge og Sverige, Oskar II var forlengst død og på Norges trone satt den unge og populære kong Haakon VII.Forholdet mellom ham og keiser Wilhelm II (som forøvrig var dronning Mauds fetter) hadde aldri vært preget av hjertelighet, men mer av formalitet. Ute i Europa hadde den krigslystne keiseren vært medskyldig i et skjebnessvangert spill, og den første verdenskrig sto for døren. 1. august 1914 var kong Haakon sterkt bekymret for det som var i ferd med å skje ute i Europa. For å komme ut og bort fra de dystre begivenhetene foretok kongefamilien samme ettermiddag en biltur til Maridalsvannet og kom tilbake til Bygdø Kongsgård ved syvtiden om kvelden. Mon tro om kong Haakon visste at han var like i nærheten av en minnestein for den mann som kanskje hadde største delen av skylden for første verdenskrig? Senere samme kveld fikk nemlig kongen beskjed om at krigen var brutt ut.

Og keiseren, Wilhelm II, som også titulerte seg Imperator Rex, hvordan gikk det med ham? Jo, han måtte dra i landflyktighet i 1918, og døde som en ensom mann i en liten hollandsk landsby i 1941, 82 år gammel.

Jahn Børe Jahnsen

Møllestein på nedre Kirkeby

Jugakristian

Maridalen hadde også i sin tid en original. Han var så flink til å fantasere og lyve at folk kalte han bare Jugakristian. Han hadde sitt tilhold oppe i åsen ved Nordre Skar. Vår verdensberømte tegner Olaf Gulbrandsen begynner sin omtale av Kristian slik:

Til høyre fra flakene ved veien over Skarsåsen lå en underlig hytte under to gamle furuer inne i skogen. Den var reist sammen av staur og bord, lent på hverandre. Det så ut som de var blitt enige om å holde sammen, for det var ikke en spiker i dem. Døren som var uten dørvrider gikk vanskelig opp og falt tungt igjen som en felle. Så måtte man bla seg igjennom et par gamle strisekker og så var man inne, – i følge Gulbrandsen.

Vi som guttunger, født omkring 1905–1910, opplevde jo Jugakristian. Vi syntes det var morsomt å erte ham, og da kom han etter oss med en svær ljå, og skulle slå bena av oss som han uttrykte det. Han kunne spille på alle strenger, morsk, sentimental, morsom og sist men ikke minst tragisk. Han hadde nok ønske om å gifte seg med Kjersti som bodde sammen med ham, men det ble aldri noe av, for som «Jugakristian» sa da han møtte opp på en auksjon i Maridalen for å snakke med lensmannen om ekteskapet sitt, at lensmannen ikke verdiget ham et svar. Kjersti fødte vennlig 13 lausunger, mens det lovlige antall skulle være 3, ifølge Guldbrandsen. Jeg husker godt at hun kom innom hjemme flere ganger i året, men med samme replikken:

«Det er jebussen min idag.» Og da hadde hun som regel et klæde med godsaker som hun hadde samlet inn til seg og Kristian. En av de løyerlige historier om Kristian er da Stabsfanjunker Hagen, som bodde på Nordre Skar, hadde vært på befaring i Skarsmarka sammen med eierne den tiden, Gilbo og Nordangen. Som skikk og bruk var stakk de innom Jugakristian for å ta en «svartkopp». Mens de sitter der så spør Kristian: «Gilbo han kjenner jeg, men hvem er den andre karen?» Hagen, som også var litt av en skøyer, sier, at jo han heter Kristian, men han er så fæl til å lyve, at vi kaller ham «Jugakristian». Vår Kristian løfter koppen og utbryter: «Skål da bror». For Kristian var Skarsmarka og Øiungen det samme som Rondane var for Peer Gynt. Engang var han og pilket ved Øiungsdammen. Da gikk han igjennom isen, men sier han: «Jeg fant ikke igjen der jeg gikk igjennom isen, men jeg visste det var åpent vann i Liggerkalven, så jeg gikk dit. Men du verden så mye stor Abbor jeg så.» Han ville gjerne omgi seg med spenning og mystikk, med seg selv i sentrum. Som da han var ved Øiungen og skulle bryte tyristubber. Han hadde lagt i flere dynamittgubber som han uttrykte det, men hadde ikke mere fyrstikker for lunta slukna fort vekk. Etter at han hadde vært hos Kjersti etter fyrstikker, kommer han opp til Øiungen igjen. Da blir han helt fælen. Byfolka hadde tent stor varme og lagt på tyristubbene fulle med dynamitt. Jeg kommer færendes, som han selv uttrykte det, og fikk kastet stubbene utover, men du verden og det da smalt, sa Jugakristian. Historiene om Jugakristian og Kjersti er mangfoldige, og lever ennu som ordtak eller historie i Maridalen.

Med hilsen
Arne Jensen
Iverstua

Kong Magnus skjenker Maridalen til kirken

241. **8 Septbr. 1336.** **Stokholm.**

Magnus mæd guðs miskun Noregs Swya ok Gota konongr sender allum verandum ok vidrkomandum guds vinum ok sinum þeim sem þetta bref sea æðr høyra Q. g. ok sina ver vilium at þer vitir at j tighn ok vyrdnigh viðr sealfvan gud, varn herra Jesum Christum, hina hælgo møyi Mariu modor hans ok alla guds hælga menn, oss sealfuum, ollum varom forællrum ok rettom æfterkomandum till salo hialpar hafuum ver stadfest Mariukirkiu capello vare j Oslo syslu vaara j Marghrettardale, væstra Bergheimi ok Lomadale med leidangre allum þeim sem ver eigum at taka till vars gardz þar af ok sakarøyri, ok lausafe j aleigumalum landradasaker fridkaup ok þægngilldi. Þar mæd gæfuum ver ok læggium till fyrnæmdrar Mariukirkiu alla þa skoga ok almenninga sem ver ok konongdomrenn j Noreghi eigum þar j aðrnæmðre syslu vttan þa sem ver hafuum aðr gæfuit æðr veitt aðrum monnum mæd varom brefom. Ero þesse endamerki till Marghrettardals allan almenningh mællim Græfsina mork ok Soghns mork, ok allt norðr till Sandunga vatna, ok votnen mæd, ok allt suðr mote Dynienda ok oll annur vothn sem liggia j fyrsaghdum almenningh, at hallda vppi mæd lim ofne ok tiglomne kirkiu [till nytsæmðar[1] ok þarfwynda, fulkomlega firirbiodande huerium manne huerrar stettar æðr tighundar sem huer er þetta at hindra æðr talma j nokorom lut firir Mariukirkiu æðr hennar formanne. Næma huer sem þat gerer vili sæta vare sanre vblidu ok suara oss fulla brefuabrote. Þeir menn ok aller sem fara j þessa skoga æðr votn vløyfuis kirkiunnar formanz ok vinna þar j, æðr j hafua vunnit vloghlega skolo suara kirkiunni loghum ok dome, mæd fullu brefuabrote. Skal þetta standa ok stadught vera allt þar till er ver komum sealfuer till Osloar, ok ver mæd vara betzstra manna rade ok tilloghu gerum þa stadfastre skipan a. Þetta bref var gort j Stokholma Mariemøsso dagh øfra a atianda are rikis vars ok insiglat oss sealfuum hiauerandum. Paall Styrkarsson ritade.

Bagpaa med en noget senere Haand: Vm sysluna vestra Bergheimi Lomadale ok Marghrettadale ok vttuæigu till Marghrettadals.

([1]) staar to Gange i Originalen.

Magnus, med Guds miskunn, Norges, sveenes og gotenes konge, sender alle nålevende og fremtidige Guds og sine venner som ser eller hører dette brevet, Guds og sin hilsen. Vi vil at dere skal vite at til heder og ære for Gud selv, Vår Herre Jesus Kristus, den hellige Jomfru Maria, hans moder, og alle Guds hellige menn, og til sjelehjelp for oss selv, for alle våre forgjengere og rette etterfølgere har vi stadfestet at vårt kapell, Mariakirken i Oslo skal ha vår syssel i Margretadalen, vestre Bergheim (Bærum) og Lommedalen med all den leidang og sakøre som vi har rett til å innkreve av dette til vår gard og gods som inndras i konfiskasjonssaker og landssviksaker og inntektene av fredkjøp og tegngilde. Dertil gir og skjenker vi til førnevnte Mariakirke alle de skogene og almenningene som Vi og kongedømmet i Norge eier i førnevnte syssel, bortsett fra den eiendom som vi før har gitt, eller skjenket til andre personer med våre brev. Innenfor disse Margretadalens grenser skal man holde ved lag hele almenningen mellom Grefsen-skogen og Sogn-skogen og helt nord til Sandungvannene, og også vannene og helt sør til Dynienda (de øverste fossefallene i Akerselva) og alle andre vann som ligger i førnevnte almenning, med kalkovnen og teglstensovnen, til kirkens gagn og tarv, idet Vi absolutt forbyr hver mann av hvilken stand eller rang som hver er, på noen måte å hindre eller motvirke dette for Mariakirken eller dens øverste styrer. Men dersom noen gjør det skal han bli rammet av vår ekte vrede, og betale oss full bot for å ha forbrutt seg mot dette brev. Alle de personer som ferdes over disse skoger eller vann uten tillatelse fra kirkens øverste styrer og tilegner seg noe der eller har tilegnet seg noe der uten tillatelse, skal overfor kirken underkaste seg lov og dom, og betale full bot for å ha forbrutt seg mot dette brev. Dette skal stå ved lag urokkelig helt til Vi selv ankommer til Oslo og etter våre beste menns forslag og råd gir en endelig stadfestelse. Dette brevet var gjort i Stockholm den senere Marimesse i vårt rikes attende år, og innseglet i vårt nærvær. Brevet er skrevet av Paul Styrkårson.

Om sysselen vestre Bergheim, Lommedal og Maridal og utmarken som hører til Maridalen.

Det var unektelig mer stil over korrespondansen i gamledager. Om innledningen var svært så innpakket og med påkallelse av alle store og gode makter, så kommer det også linjer som slår av med en annen tone, f.eks. der hvor det forklares at den som ville hindre at dette oppfylles vil «bli rammet av vår ekte vrede». Uten tvil en ganske kraftig advarsel! Som vi ser av avslutningen av brevet, er det gjort i Stockholm i det 18. år for regentens styre, og Paul Styrkårson har skrevet det.

Maridalen

'78

Jordbruket i Maridalen

Jeg er anmodet om å skrive noe om dette tema.

Navnene på noen av gårdsbrukene i dalen skriver seg fra den eldste bosetningstid, så jordbruket må være fra gammel tid, og med beliggenhet mot store skogområder må jakten ha spilt en meget stor rolle. Under og i den første tid etter siste istid lå landet mye lavere enn nu, hvilket funn av skjell av ishavsmuslinger i 220 m høyde viser.

Isen trakk seg ikke jevnt tilbake, hvilket de store avleiringene i sørenden av Maridalsvannet og ved Skar bevidner. Jordsmonnet i Maridalen er ellers stort sett leire og avsatt i kaldt ishavsvann fra isbreene. Maridalen var da meget lenge en fjordarm, og da det var få muslinger og andre skalldyr som levde i dette kolde vannet, er jorden kalkfattig, og i de sandavleiringene som ble, er det dessuten lite av mangan og kopper som også er viktig for planteveksten.

Fra gammel tid var det husdyrbruk med foravl som var den viktigste driftsform på gårdene, og før siste verdenskrig ble melken levert til huskunder i by- og villabebyggelse inntil rasjoneringen satte en stopper for denne driftsform, som ikke er tatt opp igjen. En del av bøndene hadde begynt meierileveranse noen år før krigen.

På kommunens 15 bortforpaktede bruk ble husdyrhold, så nær som hester, forbudt fra 1967, og dermed ble den tilvante driftsform og den inntekt som stell av husdyrene innbrakte, revet bort. Noen nedslag av avgiftene av denne grunn ble det imidlertid ikke.

Jord- og klimaforholdene gjør at forproduksjon passer best i Maridalen, idet det blir forholdsvis gode grasavlinger, og kålvekster trives bra der det er avgrøftet, men kornavlingene blir små. Særlig har vi hatt mange helt mislykkede avlinger av torade-bygg, som fordrer mer kalk enn de andre kornslagene. Det var først etter at vi begynte med den ensidige korndyrkingen at vi ble helt klar over mangelen ved jorden, som dessuten kunne variere fra det ene jordet til det andre. De siste årene er det kostet på store mengder med kalk som er blitt en ekstra stor utgift for brukerne, men på grunn av den sure nedbøren må det tilføres ny kalk med korte mellomrom. Vi regner med at vi foruten surheten fra Mellom-Europa får et tillegg fra Oslo.

Klimaet er ikke det beste for kornproduksjon. Våren kommer sent, og høsten melder seg tidlig med tåke og fuktighet. Vi kan derfor vanskelig benytte de beste sortene, som blir for sene, og på grunn av vanskelige leveringsforhold og små tørkemuligheter er det mugnet mye korn. I jordene er det til dels mye bergskjær som hindrer bearbeidning av jorden og stenger for vannet så det blir vassjukt, og skogen vokser tett inntil jordkantene og skygger.

På grunn av at Maridalsvannet er drikkevannet til Oslo, har kommunen kjøpt opp de fleste gårdsbrukene i dalen og forpaktet dem bort. Fra våren 1973 ble forpaktningsavgiftene forhøyet med innpå 150%. Avgiftene pr. mål er dog enda rimelige i forhold til vanlige forpaktninger, men tatt i betraktning alle restriksjonene og at kornavlingene ligger ca. 100 kg lavere pr. mål, blir avgiftene noe av de aller hardeste i landet. Vanskelighetene med å få nye forpaktninger eller boliger har gjort at forpakterne har godtatt vilkårene. Mange av dem er født på gårdene eller har drevet dem i en menneskealder og kan da vanskelig tenke seg å bo noe annet sted.

Men noen fordel for jordbruket blir ikke de høye avgiftene. Det viktigste for brukerne blir nu å ha et sted å bo. Det aller meste av inntekten må skaffes utenfor bruket. De minste brukene er kanskje best økonomisk stillet, idet brukeren kan ha helårsarbeide utenfor bruket ved å bruke all sin fritid på gårdsbruket. De mellomstore brukene er vanskeligst stillet idet brukeren ikke kan ha fast arbeide. De aller største brukene får det heller ikke lett, idet inntektene ikke strekker til å leie hjelp, og enda må det skaffes noe inntekt utenfra. Det er fare for at jordbruket blir mer eller mindre forsømt i framtiden, særlig etter at de gamle brukerne, som har god jordbruksutdannelse og er temmelig jordbundne, faller fra.

Av privateide gårdsbruk har vi noen ganske få i Maridalen, men det er bare igjen husdyr på 2 av dem, og det kan vel være et tidsspørsmål hvor lenge brukerne vil være bundne av husdyrstellet hver dag året rundt. En selveier har da også langt større muligheter til å få inntekter på bruket enn en forpakter som er bundet på alle måter.

Kåre Telle

Det var da — og itte nå.

En boplass forsvinner

I løpet av årene – eller tidene – er ganske mange boplasser forsvunnet i Maridalen. Noen vet vi hvor har ligget, og kan kanskje finne tomta. Etter andre er bare navnet igjen. Minst et dusin plasser har fått denne skjebne. De fleste var husmannsplasser. Husmannsvesenet skriver seg fra slutten av middelalderen og ble meget utbredt. I 1875 var det i hele landet 52800 husmenn med jord. Ved den tid begynte husmennene å løse inn plassene, eller forlot dem, og tallet på husmenn sank raskt. I 1890 var det 29700 og i 1900 27300.

Vi har på Brekke et eksempel på hvor hurtig en slik boplass kan bli glemt. Der lå en del små plasser, bl.a. "saugpladsene". Nå var plassene der vel ikke typiske husmannsplasser. Så vidt jeg har funnet, ble der ikke opprettet husmannskontrakter, men arbeidskontrakter. En slik kontrakt gjaldt arbeidsplass ved bruket. Den sikret arbeideren beskjeftigelse, og samtidig et sted å bo. Slike kontrakter gjaldt heltidstilsetting. Dagarbeidere måtte skaffe seg midlertidig bosted hvor de kunne få det.

En gang i 1977 fikk jeg brev fra en amerikaner som bad om hjelp til å skaffe opplysninger om slekta hans. Han var ukjent for meg, og jeg omtrent det samme for ham. Nå kjenner vi hverandre bedre. Han heter Robert Loyd Lillestrand, og han er tydeligvis ikke noe mandagsmenneske. La oss ta tid til å gjøre oss litt kjent med ham. Han er vitenskapsmann med spesiell interesse for polarforsking og har flere ganger vært i Nordpoltraktene. På en ekspedisjon han deltok i, korrigerte de bestemmelsen av jordens nordligste faste punkt. Det var tidligere bestemt å være Cape Morris Jesup. Peary var der i 1900. Han så nok også ei øy, men trodde ikke at den lå så langt nord som Cape Morris Jesup.

Lillestrands ekspedisjon fant at den ligger 0° 21' lenger nord. Lauge Kock hadde gitt øya navn: Kaffeklubbøya.

Nå har Robert Lillestrand fått litt kjøtt og blod, og det kan trenges når en skal behandle supernøyaktige instrumenter i tre par votter.

Denne karen er det altså som forsøker å rekke sin slekts spor, og har greid det 6–7 generasjoner bakover til tidlig på 1700-tallet, og sporene fører tilbake til Brekke – vi kan vel da si Maridalen.

I 1869 utvandret Lars Larsen fra Brekke. I det distrikt hvor han fikk land, var det allerede flere Larsen, og han tok navnet Lillestrand. Hans etterkommere beholdt dette navnet, og en av disse, Robert Lillestrand, har gransket sin slekt og vil gjerne vite mer.

Slik så det ut på Lillestrand

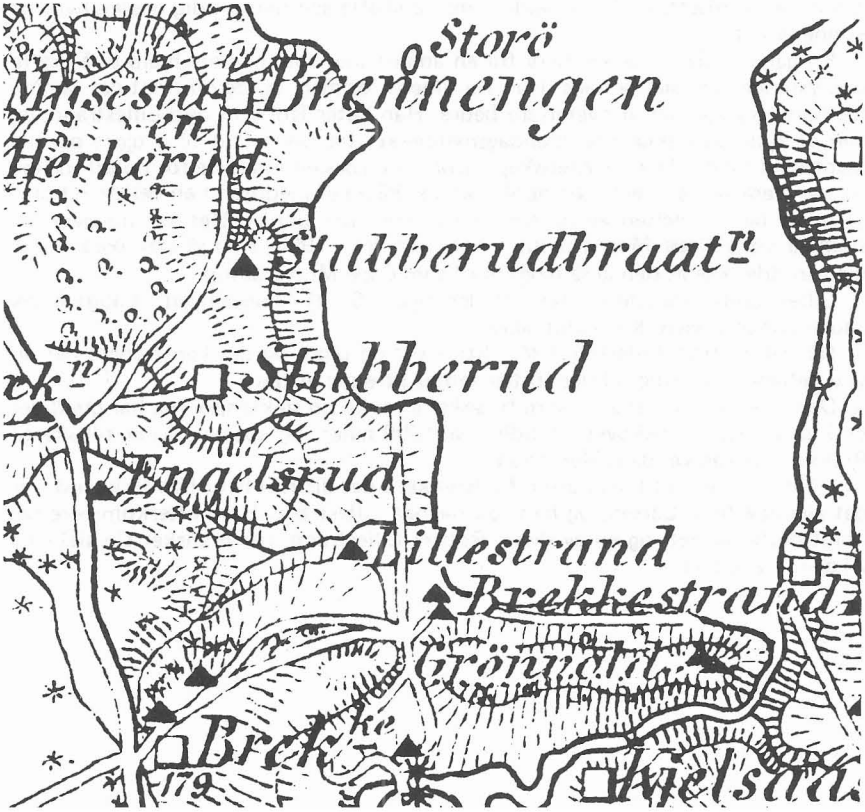

Det første aktuelle spørsmål var: Hvor er eller var Lillestrand? Jeg må innrømme at jeg visste det ikke, og flere som jeg spurte, kunne ikke gi svar. Kommunikasjonen mellom Brekke og Maridalen er tydeligvis ikke god. Senere har jeg peilet inn personer som kunne gitt svar, men det var få, og senere.

Imidlertid gikk jeg til Geografisk oppmåling og søkte på gamle kart. Vi finner Lillestrand tidligst på kart fra 1865. På eldre kart finnes Brekkestrand og Grønvold, bl.a. i 1769. Disse tre plassene lå nær hverandre og var noenlunde jevnbyrdige. Grønvold var kanskje et hakk bedre, der bodde gjerne formenn ved bruket. Brekkestrand er noen ganger nevnt Stranda, andre ganger Storestrand. Jeg har ikke greid å finne eksakt når disse plassene ble etablert. Ettersom Lillestrand er merket av på kart senere enn de to andre ligger det nær å anta at denne plassen var yngre. Navnet Lillestrand kan være gitt for å skille det fra Stranda, som naturlig da ble kalt Storestrand. Når plassen ellers ble kalt Brekkestrand, kunne (?) det være for å skille den fra en plass ved Sognsvann som også het Stranda.

Storestrand og Lillestrand lå nærmest hverandre, ved sørvestre hjørne av Maridalsvannet. Det er lite å finne om disse plassene i arkivene, både Statsarkivet og Riksarkivet, som rimelig er. Jeg har også fått tillatelse til å granske i Løvenskiold-Vækerø's arkiv og har funnet litt der.

I dette tilfelle er det altså Lillestrand som er i fokus. Alma Sandungen bodde en del år på Stranda og la ofte sine spaserturer forbi Lillestrand. Bergljot Jensen vokste opp der og bodde der til 1933. Senere vokste Tordis Løken opp der. Disse kan altså gi førstehånds opplysninger av nyere dato.

På Grønvold og Stranda var det to beboelseshus, på Lillestrand var det bare ett, men det var en dobbeltbolig. Huset var delt på langs i to like leiligheter. Hver leilighet inneholdt gang med grue, ett oppholdsrom og et par kott, det ene soverom og det andre matkott. Over var et loft med skråtak. Dette loftet ble brukt til oppbevaring av klær og til soverom.

I 1865 bodde tre familier med tilsammen 15 personer på Lillestrand. På Stranda bodde på samme tid 3 personer og på Grønvold 9.

Det var jo ikke mye jord til noen av disse plassene, men det ser ut som det i senere tid har vært holdt forholdsvis mye husdyr på Lillestrand. I folketellinga 1910 er anført Louise Andreasdatter, tjener, husarbeid og stell av husdyrene. Det er eneste gang slik status er nevnt. Det er også en kjennsgjerning at folk i nabolaget kjøpte melk på Lillestrand. Omkring 1900 var prisen 4 øre pr. liter.

Det ville ha vært hyggelig om disse plassene hadde fått lov til å eksistere, som representanter for ei tid som svant. Det fikk de imidlertid ikke. Først på 70-tallet ble det bestemt at de skulle slettes. Godseier Løvenskiold forsøkte å hindre det, men lyktes ikke. Maskiner ble satt på, og Storestrand og Lillestrand ble brutt ned.

Om vi i dag finner vei til Lillestrand, kan vi tydelig se at der har vært en boplass. Vi kan finne hvor våningshuset har stått. Der er rester av grunnmur, og en enslig, pjusket rabarbra står og sturer. Et stykke bortenfor finner vi brønnen, og lenger borte noen ripsbusker og bringebær. Men utenom gror ungskogen tett og presser på, som et jerngrep som higer etter å omslutte og kvele den gamle boplassen.

Ingvald Hindbjørgmo

Maridalen

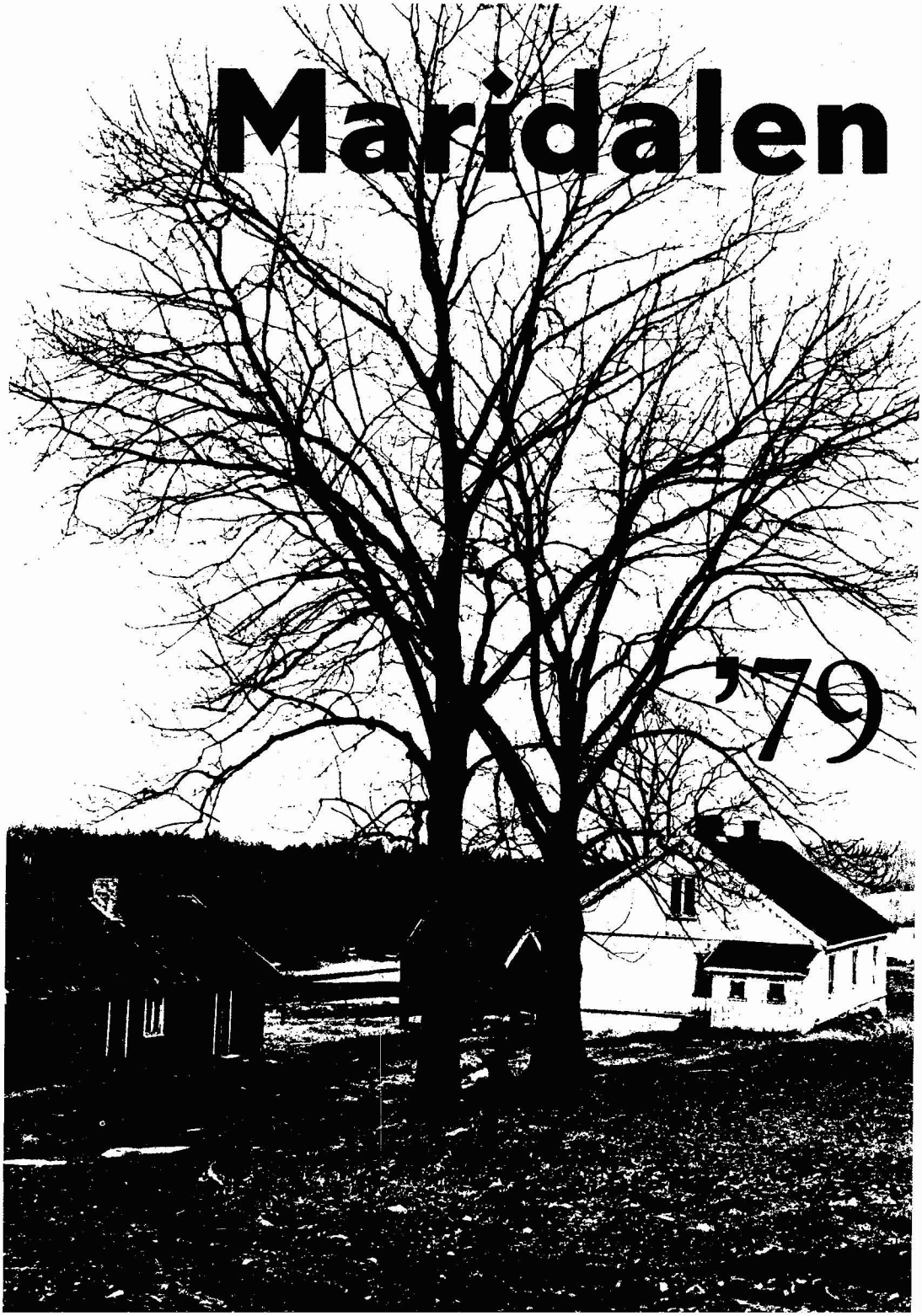

'79

Gudshuset på Nedre Kirkeby.

Margaretha kirkens ruiner i Maridalen har gitt grobunn for sagn og legender. En vanlig misforståelse, også i våre dager,er at dalen og kirken er oppkalt etter Jomfru Maria. Imidlertid har dalen og kirken fått navn etter den hellige Margaretha.

St. Margaretha var en av de 14 nødhjelpere som man henvendte seg til i alle salgs vanskeligheter. Hun var de gifte kvinners skytshelgen. Historien om hvordan hun led, og hvordan hun ble helgen, fortelles det om i skuespillet "Svartedauen" av Carl Fredrik Engelstad. Stykket vil bli oppført på nytt sommeren 1980. Men hvorfor ble kirken her i dalen innviet nettopp til den hellige Margaretha? Middelalderens frommeste mann, Bernhard av Clairvaux, ga midt på 1100-tallet støtet til et åndelig oppsving som blir kalt klosterreformasjonen. Cisterciensordenen gjorde munkevesenet til tidens religiøse ideal og det kom en munk på pavestolen. Munkeidealet trengte således inn i kirkens øverste styre, og kravet ble at både prester og munker skulle leve i ugift stand. Omtrent på denne tid ble vår kirke her oppe i dalen innviet, og hva var da mer naturlig enn å innvie den til den ugifte stands største martyr, den hellige Margaretha?

I "Billed-Magazin for Børn" fra 1839 kan vi lese om kirken og sagn som knytter seg til den. I faksimile kan artikkelen leses på gotisk, men for de som synes det er vanskelig har vi også skrevet om med latinske bokstaver.

Trond Herland

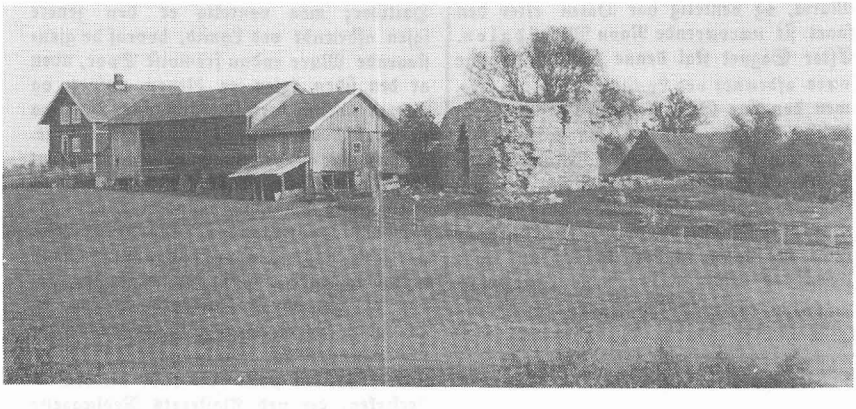

Billed-Magazin
for Børn.

Tredie Hefte. Marts. | Redigeret af M. C. Hansen og K. O. Knutzen. | Anden Aarg. 1839.

Mari-Kirken i Maridalen.

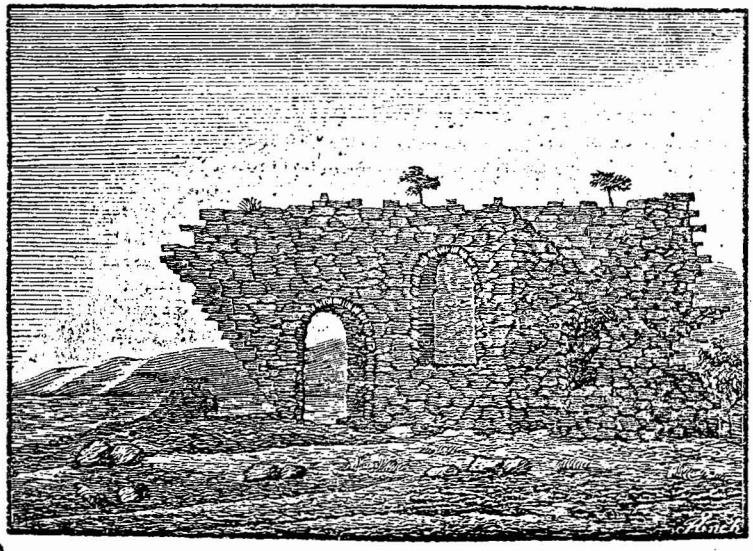

Omtrent en Miil fra Christiania, ved den nordre Ende af Maridalsvandet, har fordum staaet en Kirke, der af Almuen sædvanligen kaldes „Mari-Kirken," hvilken Benævnelse synes at antyde, at den har været indviet til Jomfru Maria, og ventelig har Dalen efter den faaet sit nærværende Navn Maridalen. Efter Sagnet skal denne Kirke 3 Gange være afbrændt ved Lynild, naar vides ikke, men den ene Gang fortælles at være indtruffet en kort Tid før den sorte Død, der, som bekjendt, rasede i Norge omtrent 1350. En rig og mægtig Mand, — fortæller Sagnet, — der boede paa Gaarden Sander i Nærheden deraf, skal da have gjort det Løfte, at hvis hans Huus skaanedes for denne ødelæggende Landsarsot, skulde han paany lade opbygge Kirken. Dette skede, og Kirken skal atter have reist sig af sine Ruiner. Endnu i Slutningen af det 16de Aarhundrede blev der holdt Prædiken i Kirken 3 Gange om Aaret, nemlig den tredie Dag af de tre store Høitider; men ventelig er den senere igjen afbrændt ved Lynild, hvoraf de gjenstaaende Mure endnu fremvise Spor, uden at den siden igjen er bleven opført, og den er derfor forfaldet lidt efter lidt, saa at nu kun en Deel af Murene er tilbage. Kirken har havt en Længde af omtrent 22 Alen og en Brede af omtrent 14 Alen. — I den sidste Halvdeel af det 13de Aarhundrede nævnes i Historien et Kloster ved Navn „Mariskog Kloster," som beliggende i Oslo Bispedømme. Det var af Præmonstratensernes Orden, og har uden Tvivl ligget i Maridalen, maaskee nær ved det Sted, hvor nu Kirken staaer, hvilken sidste kan have været Klosterkirken, der ved Klosterets Nedlæggelse lettelig kan antages at være gaaet over til en almindelig Kirke.

BILLED-MAGAZIN
for Børn

Tredie Hefte Marts | Redigert af M.C.Hansen og R.O.Knutzen | Anden Aarg. 1839

MARI - KIRKEN I MARIDALEN

Omtrent en Miil fra Christiania, ved den nordre Ende af Maridalsvandet, har fordum staaet en Kirke, der af Almuen sædvanligen kaldes "Mari-Kirken", hvilken Benævnelse synes åt antyde, at den har været indviet til Jomfru Maria, og ventelig har Dalen efter den faaet sit nærværende Navn Maridalen. Efter Sagnet skal denne Kirke 3 Gange være afbrændt ved Lynild, naar vides ikke, men den ene Gang fortælles at være indtruffet en kort Tid før den sorte Død, der, som bekjendt, rasede i Norge omtrent 1350. En rig og mægtig Mand - fortæller Sagnet - der boede paa Gaarden Sander i Nærheden deraf, skal da have gjort det Løfte, at hvis hans Huus skaanedes for denne ødelæggende Landfarsot, skulde han paany lade opbygge Kirken. Dette skede, og Kirken skal atter have reist sig af sine Ruiner. Endnu i Slutningen af det 16de Aarhundrede blev der holdt Prædiken i Kirken 3 Gange om Aaret, nemlig den tredie Dag af de tre store Høitider, men ventelig er den senere igjen afbrændt ved Lynild, hvoraf de gjenstaaende Mure endnu fremvise Spor, uden at den siden igjen er bleven opført, og den er derfor forfaldet lidt efter lidt, at nu kun en Deel af Murene er tilbage. Kirken har havt en Længde af omtrent 22 Alen og en Brede af omtrent 14 Alen.

I den sidste Halvdeel af det 13de Aarhundrede nævnes i Historien et Kloster ved Navn "Mariskog Kloster" som beliggende i Oslo Bispedømme. Det var af Præmonstratensernes Orden, og har uden Tvivl ligget i Maridalen, maaskee nær ved det Sted, hvor nu Kirken staaer, hvilken sidste kan have været Klosterkirken, der ved Klosterets Nedlæggelse lettelig kan antages at være saa gaaet over til en almindelig Kirke.

Sammen med Oslo og omegn turistforening arrangerte Maridalens Venner "Skogtreff" i Maridalen høsten 1979. Fra en av deltagerne fikk formannen dette bilde:

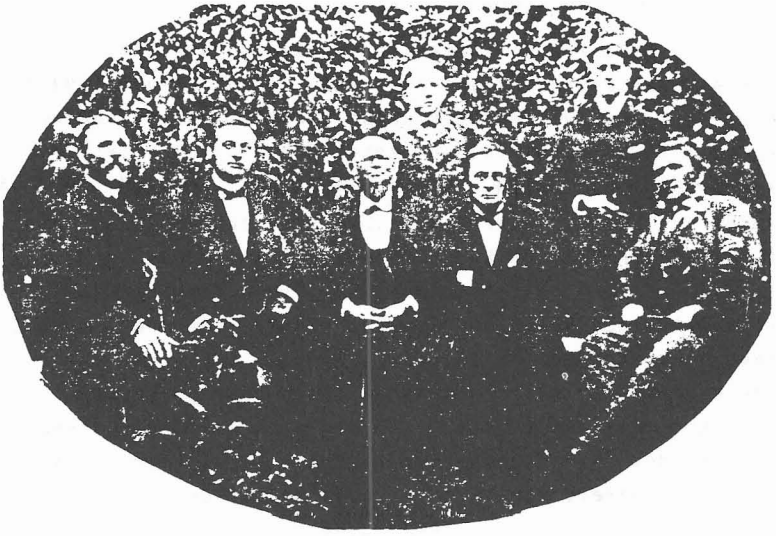

Antagelig fotografert med selvlaget kamera av senere stiftsprost Hans Emil Erichsen (1842-1918) sønn av nr. 3. Sittende fra venstre: Nr. 1 Hansen, stilling ukjent, boende på Nedre Schultzehaugen. Nr. 2: Fabrikkbestyrer på Hjula veveri Carl Eugen Schou (1844-1918). Nr. 3: brukseier (og eier? av Nes) Edvard Martinius Erichsen (1821-1885). Nr. 4: Rektor ved Christiania Katedralskole Carl Arnoldus Müller (1818-1892). Nr. 5: Skolebestyrer senere rektor ved Christiania borger- og realskole Jesper Jespersen svigersønn av nr. 3 (1833-1910). Stående fra venstre: Skolegutt, senere distriktslege og sanitetskaptein Edvard Martin Jespersen (1867-1955), sønn av nr. 5. Stud. philol. senere rektor og stortingsmann (H) i Halden, Otto Tott Fritzner Müller, sønn av nr. 4 (1864-1944).

Trond Herland

På omvisning med Maridalens Venner.

Kirkeruinen ca. 1900.

Maridalen

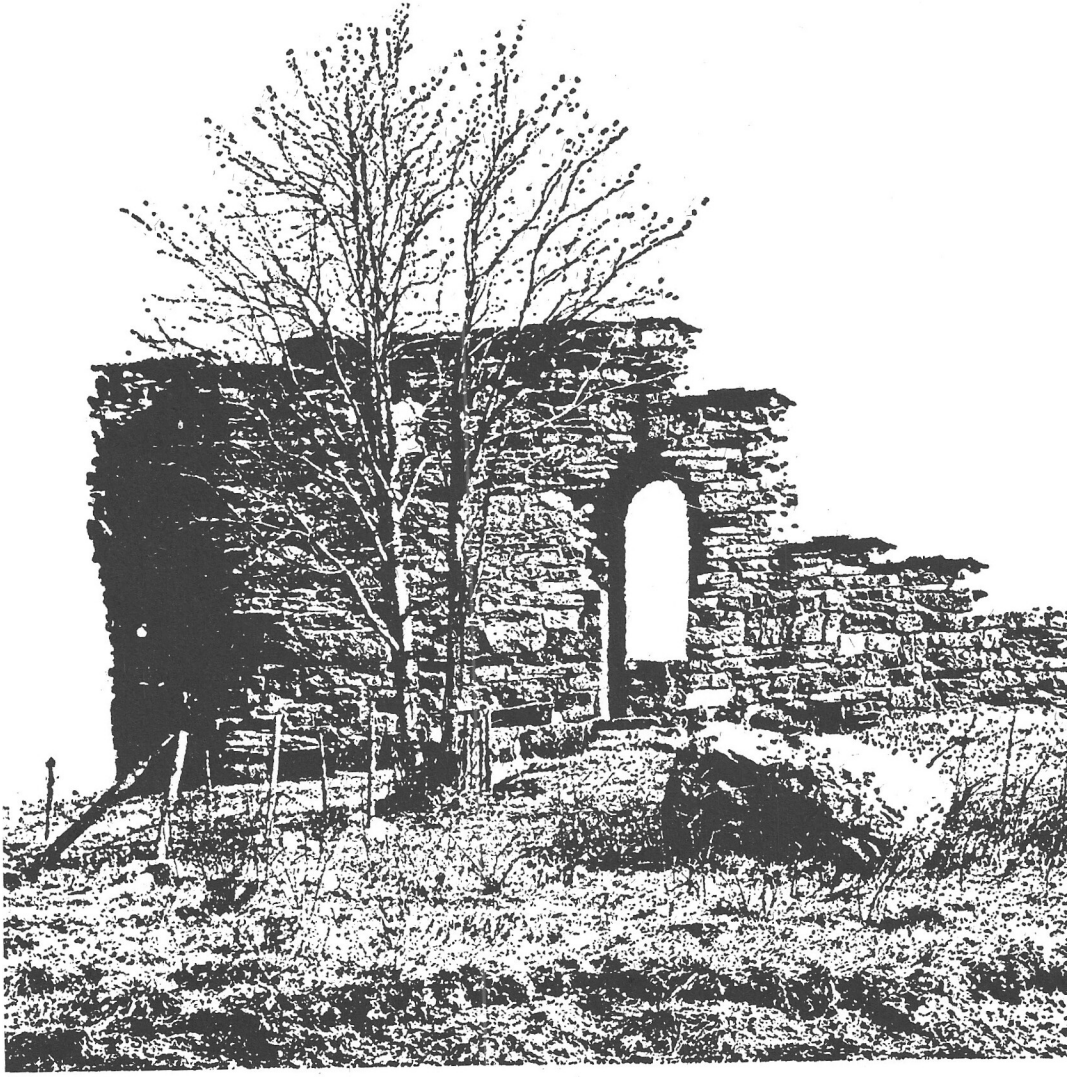

'80

Hva matriklene kan fortelle om Maridalen

En gammel Maridalsvenn, fr. Hedvig Cam Vassel, har sendt oss fotokopier av endel gamle matrikler. De gir oversikt over gårder og bruk av eierforholdene. Vi skal her bare gjengi endel opplysninger, og anbefaler interesserte å ta kontakt med Universitetsbiblioteket dersom man ønsker å lese matriklene selv.

Matrikkelen for 1838 forteller at gårdene Brekke, Brennengen, Skjerven, Kirkeby, Hauger, Turter, Skar og Sander kun besto av ett bruk hver. Vi må da uvilkårlig spørre: Eksisterte ikke Lille Brennengen? Nei, den ble skilt ut i 1849. Hva menes med Kirkeby? Er det øvre eller nedre? Kirkeby står oppført med to eiere, og dette kan jo tyde på at både øvre og nedre er oppført sammen i matrikkelen. Andre kilder viser at Kirkeby ble delt i to bruk allerede midt på 1700-tallet.

Øgården står i matrikkelen med sitt eldgamle navn Tømte (Tompt). Nord for Maridalen finnes Nordmarken og Trehjørningen. Nes har to bruk, som har samme navn. Vaggesten (Vaggadastein) har følgende bruk:
Vaggestein øvre, Rødløkken, Nordbroten, Tømte (i Nordmarka), Vaggesteen nedre, Sydbroten, Stattholder, grev Wedel Jarlsberg står oppført som eier av Brekke, Skjerven, Hauger, Nordmarken og Sander.

Matrikkelen for 1869 er meget detaljert, så den vil vi gjerne komme nærmere tilbake til i et senere årsskrift. Her skal bare tas med noen få opplysninger:
Under Brekke gård nevnes plassen Engelsrud. I rubrikken "Haves Fiskeri eller anden Herlighed?" nevnes for Brekke 3 vannfall i Akerselven, og fiskeri a 10 Spd., for Brennengen fiskeri a 5 Spd.

Matrikkelen for 1886 er også ganske detaljert. Brekke har ett bruk, Brenningen har brukene Brenningen (store og lille) og Taraldsrud, Skjerven har to bruk med samme navn, det samme med Kirkeby. Tømte har ett bruk med navnet Ødegården, Hauger har tre bruk med navnet Hauger og ett med navnet Kasa, Turter har brukene Turter og Petersberg, Skar har to bruk med navnet Skar, fire med navnet Halset, og dessuten Skar Kruttmølle, Nordmarken og Trehørningen har ett bruk hver, Vaggestein har brukene Vaggestein øvre, Sørbråten, Vittenbergkollen, Hagastuen, Lurhullet, Snippen, Nes har fire bruk med samme navn, og Sander har ett bruk. Taraldsrud under Brennengen og Brenna og Vittenbergkollen under Vaggestein vil vi gjerne ha flere opplysninger om, dersom noen av leserne har det. Kasa nevnes her for første gang (under Hauger), enda vi vet at Kasa er ca. 100 år eldre. Det som i dag heter Øgården har her bruksnavnet Ødegården og gårdsnavnet Tømte (det gamle middelaldernavnet).

Matrikkelen for 1904 må vi også få komme tilbake til med flere detaljer. Her skal bare nevnes Taraldsrud, Løkkeberget og Berg under Brennengen. Løkkeberget er det samme som dagens Lokkeberget (Låkeberget), Berg ble bygget i 1895 og står fremdeles, men Taraldsrud skulle vi gjerne vite mer om.

Dette var en liten vandring gjennom matriklene. Vi kommer tilbake med mer stoff fra dem. Om noen av leserne har kommentarer og utfyllende opplysninger til matriklenes innhold, så la oss høre fra dere.

Se forøvrig kartet på baksiden!

Mai-fugler i Maridalen, 1981

Det ble en kald start på årets fineste måned i Maridalen. Tette snøbyger for over hele Oslomarka den første maidagen, og dagene som fulgte var nesten like kjølige og sure. De trekkfugler som hadde ankommet i mars og april fikk seg en lite hyggelig overraskelse under forberedelsene til hekkesesongen. Men så kom omslaget etter noe over en uke. På ny veltet de innover i tusener, den ene etterlengtede arten etter den andre. Og med varmen kom også det gulgrønne løvet. Etter bare et par dager var kratqskogen rundt Maridalsvannet og oppover i liene forvandlet til intense grønne klynger etter vårens brungråe forstadium. Rene eksplosjonen var det. Vi ble nesten snytt for våren, for i tiden rundt midten av mai var det allerede rene sommerstemningen.

Av de mer varmekjære fuglene er vel den svarthvite fluesnapperen en av vårens mest kjente gjester. I Maridalen dukker de første hannene vanligvis opp i de aller siste dagene av april, ennå mens det ligger enkelte snøflekker innimellom trærne. Men det er i første uken av mai det store innrykket skjer, og da følger også hunnfuglene på etter hvert. I år kom ikke fluesnapperen før den 8. mai, men allerede dagen etter satt det syngende hanner rundt i hele dalen. Helt fra tropisk Afrika kommer de, og mange dager har det tatt å forflytte seg over disse enorme avstandene.

Jeg fikk hengt opp noen kasser på ettermiddagen den 14. mai. Allerede morgenen etter var samtlige okkupert av fluesnapperhanner, som satt og sang så det sitret innenfor hvert sitt territorium. Det er stor mangel på gamle trær med hakkespetthull i våre dager, og Maridalen er ikke noe unntak. Den moderne måten å drive skogen på er lite forenelig med mange fuglers krav om slike reirplasser. Derfor er det lett å få fluesnapperen til å hekke i uthengte kasser. Og samtidig er det jo en utrolig fin nabo å ha rett utenfor arbeidsvinduet sommeren igjennom.

Samtidig med fluesnapperen kommer også løvsangeren. 8. mai var også datoen for denne lille sangfuglen i Maridalen. Det er liksom blitt full vår i luften når løvsangerens myke strofer strømmer ut fra vegetasjoenn. Den holder seg som regel godt skjult i terrenget, og høres langt oftere enn den sees. Dette er nok årsaken til at ikke alle kjenner denne fuglen. Men vanlig er den. Løvsangeren hekker nemlig over hele landet hvor det finnes trær og skog, og regnes som vår mest tallrike fugleart. Flere millioner rugende par har vi i landet vårt.

Av de aller siste trekkfuglene er en gruppe sangere som kalles sylviasangere. Hos oss har vi 4 vanlige arter, og Maridalen er et meget attraktivt område for disse fuglene. De foretrekker først og fremst tett krattskog og buskas, noe det er mye av mange steder i dalen. I år kom de første rundt midten av mai, og med munkens klare og rene sangtoner fra en sprettende maibjørk har vi definitivt kommet over i den varme og frodige årstiden. Munken kjennes best på den svarte hetten hos hannfuglene, mens hunnene har det tilsvarende feltet i rødbrunt. Etter at rugingen er kommet igang, blir det lite å høre

Mai-fugler i Maridalen, 1981 forts.

til munken, og man skulle tro at de ikke fantes i området. Men sitter man stille kan man ofte oppleve å se de dukke opp i f.eks. et bringebærkratt på jakt etter insekter til ungene.

Maimåneden passerte uten at de helt eksepsjonelle tingene dukket opp. Men like fort er det å se de mange pasene med vipe som hekker på jordene rundt Maridalsvannet, elegante og smekre og med sin imponerende luftakrobatikk. Enkeltbekkasinen holder fortsatt stand i enkelte av sumpområdene, og mekringen og fluktspillet er en av maimånedens mest karakteristiske lyder i Maridalen. Og de gamle rugdeparene som år etter år har ruget fram sine unger inne ved Dansjøen, pistrer også i år gjennom vårnettene og varsler om at sommeren og juni er like rundt hjørnet.

Viggo Ree

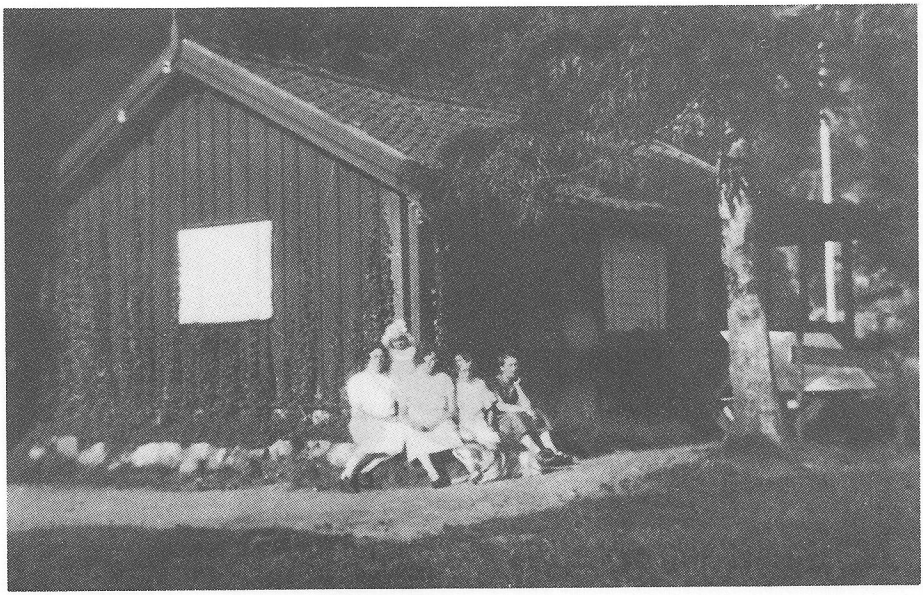

Fra "Halvors" – 1920-årene.

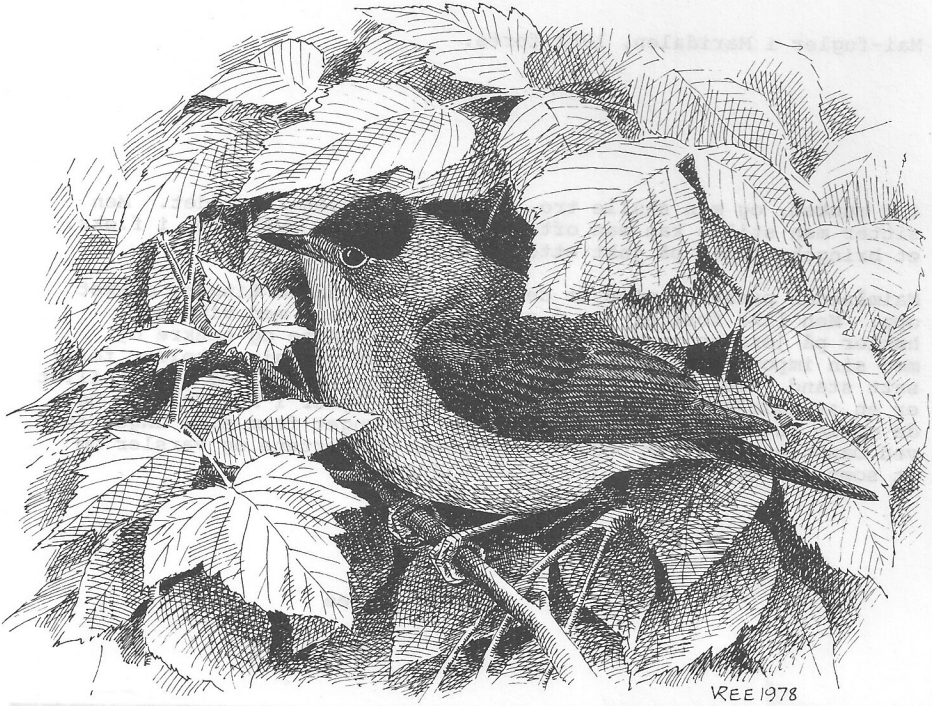

Munk.

Løvsanger.

Myntfunn i Margarethakirken

En av Maridalens mest trofaste venner,Jahn Børe Jahnsen, har skrevet til oss og gjort oppmerksom på at da han i vår første publikasjon "Kom til den fagre Maridal" skrev om kirkeruinen så var det enkelte grupper av historiske kilder han ikke benyttet. En slik gruppe er myntfunn som i dag regnes som et meget viktig dateringsmiddel ved utgravinger i middelalderkirker.

Jahnsen fortsetter:

For en tid siden så jeg gjennom en liste over myntfunn ved utgravinger i kirker over hele landet. Og der dukket kirkeruinen i Maridalen, St. Margaretha-kirken, opp. Ved planeringen på sørsiden av koret ble det 25. juli 1934 funnet en penning fra hertug Håkon Magnussons tid, dvs. ca. 1284 - 1299. Det var L. Hammerstad som fant mynten. Arkitekt Gerhard Fischer, som ledet utgravings- og restaureringsarbeidet i kirkeruinen sommeren 1934, leverte allerede dagen etter mynten inn på Universitetets Myntkabinett, og der ligger den ennå.

Det har vært vanlig å datere St. Margaretha-kirken til en gang midt på 1200-tallet. Kanskje kan vi etter dette myntfunnet si en gang midt på eller mot slutten av 1200-tallet. Slike penninger er ikke noe uvanlig i myntfunn i middelalderkirker, mynter fra 1200-tallet er i det hele tatt svært godt representert i funnlistene. Hvorfor er det så funnet bare en eneste mynt i kirkeruinen i Maridalen, mens det ved utgravinger i andre middelalderkirker ofte blir funnet mange hundre mynter? Vi vet at St. Margaretha-kirken ligger på fjellgrunn med bare et tynt jordlag over. Og koret i kirken, der funnene oftest blir gjort, har i Maridalen blitt brukt som potetkjeller i lange tider, og de tynne jordlagene her er sikkert blitt grundig omrotet. Dessuten soldet ikke arkeologene all jorden gjennom netting i 1930-årene slik de gjør i dag. Det er når jorden er soldet bort at de fleste myntfunnene dukker opp på nettingen, for myntene er så ørsmå at de nesten ikke kan sees på bakken.

En svale gjør ingen sommer. En enslig mynt er neppe tilstrekkelig grunnlag til å ta kirkens alder opp til ny vurdering. 1200-tallet var kirkebyggingens store århundre, og om Maridals-kirken er bygget midt på eller mot slutten av århundret spiller liten rolle. Trolig ligger det ennå mange mynter i jorda som kunne fortelle mer om kirkens historie, men det får framtidas arkeologer ta seg av.

Jan Børe Jahnsen

Kirkeby med ruinen, ca. 1900.

Maridalen

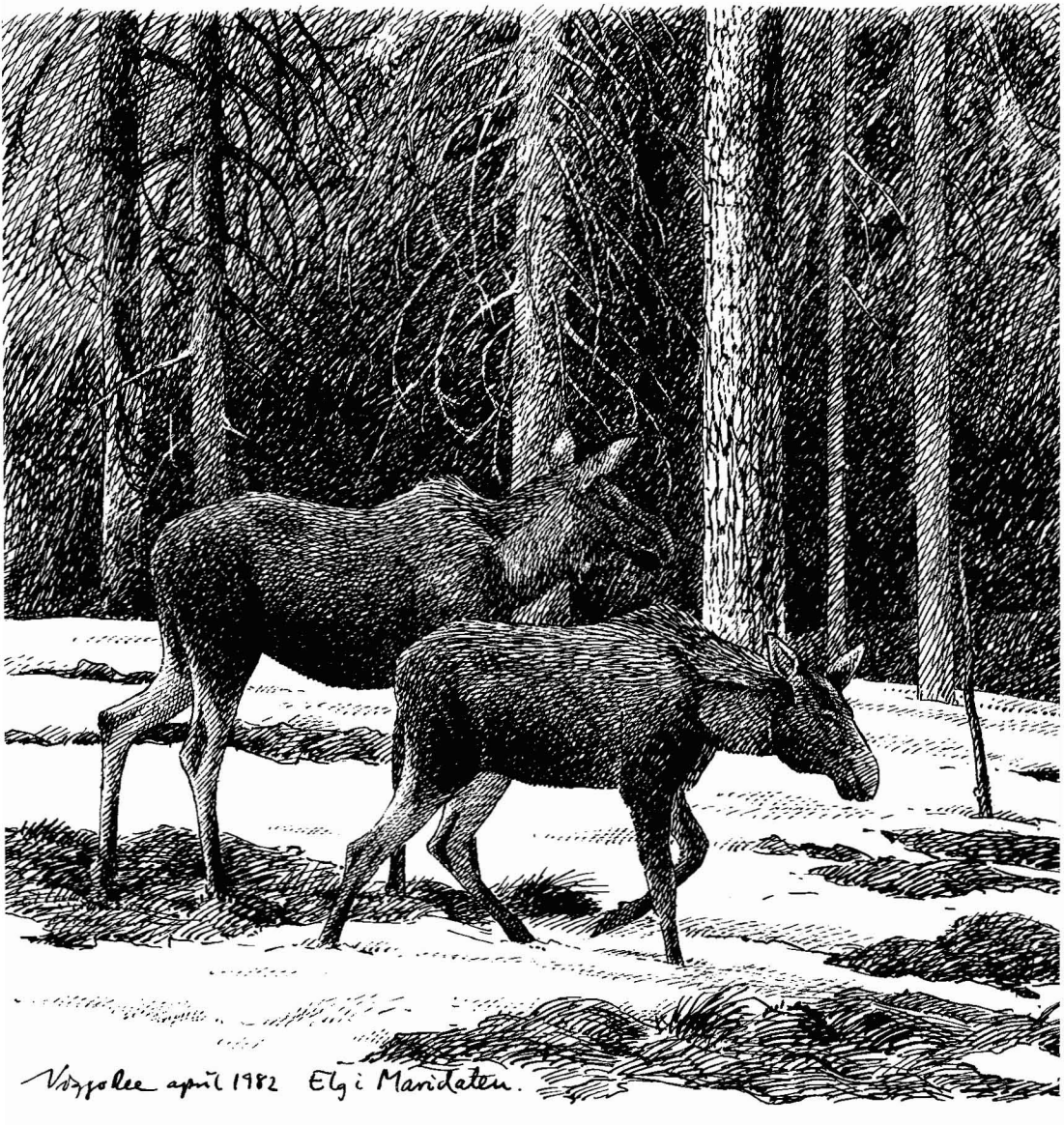

1981-82

NATUROPPLEVELSER EN HØSTDAG
- eller en vandring i et natur- og kulturlandskap i fare!

Av Kjell Sandaas

Onsdag morgen: Jeg er nyss våken og klokka er straks føre tre. Sekken er pakket og halv fire er jeg i vei. Jeg følger elvedraget oppover. Her er rått og uggent før sola reiser seg over kammen i øst. Det er tidlig høst. Orr og osp gløder matt i det unge, spede morgenlyset. Små sirkler brer seg langsomt utover innunder det gulnede gresset langs motsatt bredd, og fanger min oppmerksomhet i stillheten. Jeg låner øret og fatter noen svake, smattende lyder. Stokkendene er i gang med frokosten. Rundt femten i flokken. En strandsnipe kaster seg brått ut fra bredden noen få meter til siden og varsler mitt komme.

Ergrer meg et ørlite sekund at tankene flyr for vinden i den gyldne morgenstunden, så dyr og fugl varsles om mitt nærvær.

På ei slette finner jeg matblekksopp nok til et måltid. Spisse, hvite kjegler som stikker opp av gresset. Langs sydenden av vannet vet jeg det bruker være steinsopp og rødskrubb. Begge er gode matsopper. Naturen er raus.
Små flokker av fugl på trekk bruser opp fra busker og kratt der jeg går frem, eller farer forbi i spredt orden. Det er grønnfink, bjørkefink og bokfink for det meste. Små grupper smelter sammen til større amøbelignede flokker, deler seg i nye celler og flyter atter sammen igjen. En flokk stær blander seg med finkene. Lyden er ikke til å ta feil av. Det følger alltid liv og røre med stæren, og i sin spraglete høstdrakt er den et fornøyelig syn. Finkene med sine vakre farger og nyanser smelter sammen med høstløvets brannfarger. I en gammel, død bjerk med sprikende, knudrete greiner slår de seg ned som høner på vagle, flokken jeg skremte opp fra nypekrattet. Har lyset skrått inn forfra, og øynene evner ikke skjelne farger og nyanser. De små fjærballene tegner sylskarpe silhuetter mot den dypblå høsthimmelen som om de var stanset ut med den fineste presse. Stæren med sin høyreiste holdning og lange nebb, de mindre finkene med sine karakteristiske kløftede haler. En grønnfink kaster seg i stup ned mot det fristende nypekjerret. To til slår raskt følge, og med et unisont brus løser hele trekronen seg opp i svirrende vinger. Som en haggelbyge drysser de ned over marken for å legge på seg før den lange og farefulle seilas mot sydlige trakter.

Kulturlandskapet gir livsrom for mange arter pattedyr og fugl. Derfor følger jeg jordet langs vannet mot nord. Finner en hodeløs kråke - spor sladrer om hvem gjerningsmannen er. I en halmhaug snaue fire-fem meter unna finner jeg revefantens dagleie. Har ganske enkelt gravd seg rakt inn i sengehalmen. Så greier altså den slu reven å knipe en kråkesteik i ny og ne. Heldigvis får en si, for det har blitt så altfor lett å være kråke i dag på grunn av oss mennesker - selvfølgelig! Våre utallige avfallshauger bugner av lekkerbiskner for en "sivilisert" og overernært kråke. De fleste av dens naturlige fiender har vi rykket opp med roten så å si, og ikke gidder vi jakte på den heller lenger. Jeg rekker ikke tenke til ende før hese, guturale skrik sveiper over skogholtet, og de gråsvarte fuglene kommer rekende på bedagelige vinger. Alltid på utkikk etter mat - eller farer som truer. Det grøsser litt i meg ved tanken på hva disse 30 eller så

fantene kan stelle i stand av plyndring og fordervelse. De ligger på sin vante kurs mot holmen ute i vannet, hvor måkene ruger ut sine egg hver sommer. Nå er alle ungene forlengst gode flyvere og selvhjulpne, men jeg minnes godt måkeforeldrenes ustanselige kamp mot syvåtte eggsultne ugangskråker derute i sommer. Interessant med denne holmen forresten. Et stykke Sjøfarts-Norge i innlandet. Salt sjø er ikke så langt unna - i luftlinje -, men likevel hører det sjeldenhetene til at alle de fem vanlige måkeartene regelmessig ses på en og samme holme i en ferskvannssjø. I dag ser jeg bare hettemåke, gråmåke og svartbak i kikkerten, men sildemåka og fiskemåka er også hyppige gjester. I år har forresten makrellterna gledet med franske visitter, men neste år kan hende...

Canadagjessenes gjaldende trompetstøt når meg ute fra vannet. Disse vakre fuglene hører ikke hjemme i vår fauna, men er "introdusert" av mennesket. Blikket glir over den lave holmen, nærmest for et svaberg å regne, for om mulig å få syn på innflytterne. Det var mer enn en, kunne jeg høre. Et svart hode med hvite kinn på en lang og likeså svart hals stikker opp bak en knaus. Paret har holdt til her i sommer. Dessverre kom aldri de skjønne, gule, små dunungene til verden. Om det var kråkene, minken eller tobente skal være usagt. Tragisk i alle fall.

Groper innunder stubber og stein røper grevlingens far. Vissent løv skjøvet til siden, ennå vått under. Ferske spor. Trolig fra i natt. Snegler, mark og alskens biller og kryp er utsøkt snadder for en grevlingmage. Grevlingens matseddel er like lang og vid som markene den ferdes i. Og sulten er den støtt etter alle sporene og merkene i skogbunnen å dømme.

Fra et bjerkeholt tvers over jordet ljomer et "kly-kly-kly-kly-kly-kly". Først stigende for så å avta i styrke mot slutten. Kly-kly-kly-kly-kly-kly! Det er grønnspetten, vår vanligste spette. Flere av de gamle spettehullene jeg har passert tjener stæren til bolig hver sommer. Øynene søker og finner spor etter spettene over alt. Mørke hull gaper mot meg fra morkne stubber og friske stammer, eller en dødsdømt bjerk er kledd på det nærmeste naken av en ivrig spette på jakt etter barkbillelarver. En rusk av en gran er hult slik barn gjerne spiser fersk loff med fingrene. Et gapende sår på minst 70x30 cm blotter det indre av stokkmaurenes høyhus med ferdselsårer på kryss og tvers. Et arbeid av slike dimensjoner er svartspetten eller trollfuglen, vår største spette, alene om å makte. Trefoten kranses av grove fliser. Hvilken kraft må ikke den kråkestore, svarte fuglen ha skjult i sin nakke!

Elgspor! Dype og klarleste roper de mot meg fra den fuktige, myke skogbunnen. Ku med kalv etter størrelsen. Møkk! Den er fersk, ser jeg straks. Legger hånden over haugen og kjenner varmen ose mot håndflaten. Kanskje har de hatt sitt dagleie her og hørt meg komme?

Jeg setter meg stille til rette på et lite stykke blankskurt Ur-Norge som stikker ut i vannet. Termos med te og knekkebrød med brunost. Godt uansett, men usigelig godt her og nå.

Glad og mett strekker jeg bena og legger meg tilabke. Øynene følger den gyldengule, flassete furustammen oppover - og ut i evigheten. Før jeg rekker så langt, stopper blikket ved en liten meis på matsøk som henger kjekt med hodet ned. Blåmeis. En blåmeis til, nok en blåmeis og så en kjøttmeis. Et par furulus, eller fuglekonger som de heter, slår seg inn der oppe i lag med meisene. Tre forskjellige arter som slåss om føden? Oppe i toppen hersker kun fred og fordragelighet. Mat nok til alle.

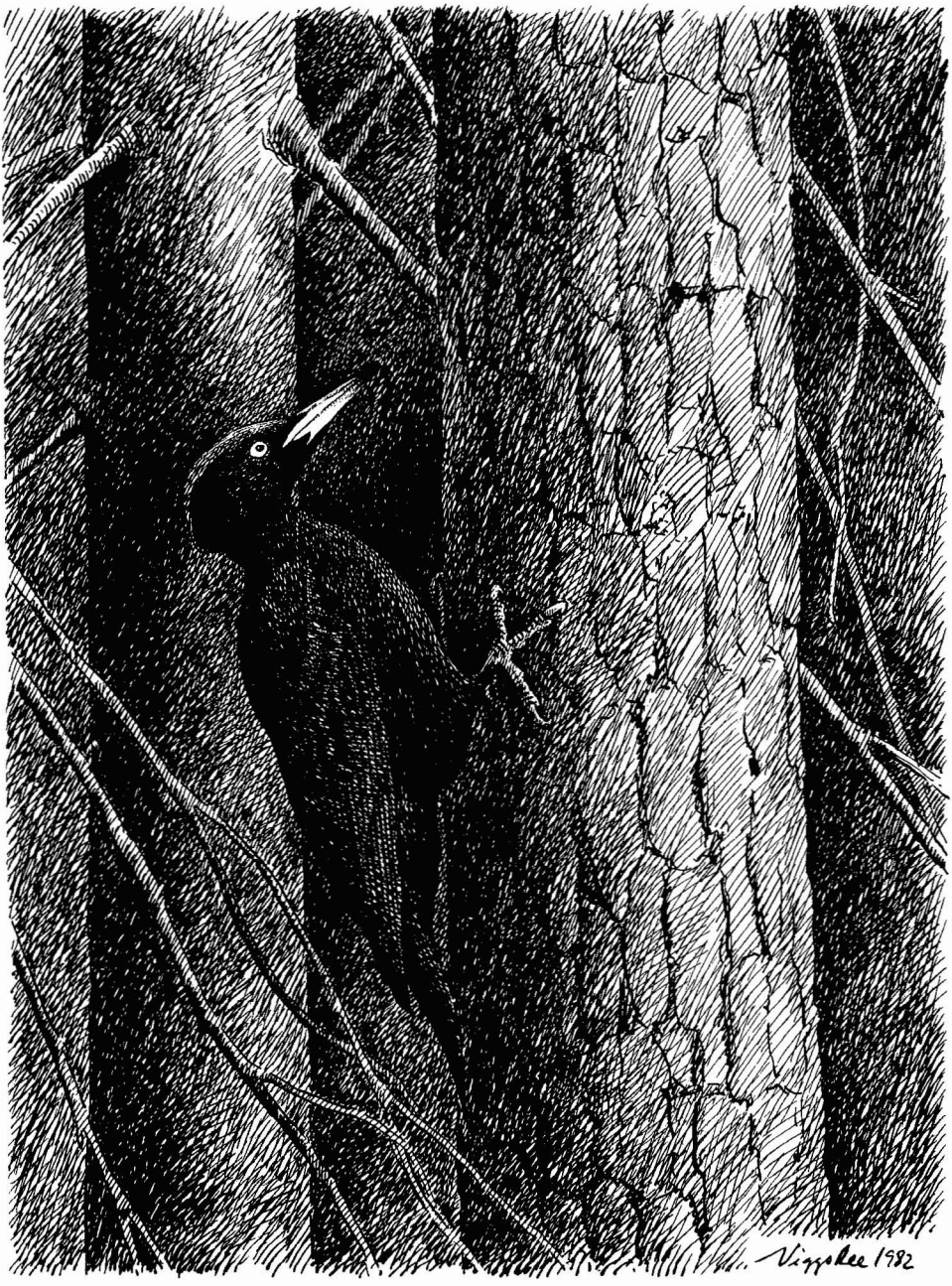

Skogens trollfugl, svartspetten eller gjertrudsfuglen, er en av de mange sårbare artene som finnes i det planlagte golfbaneområdet.

En siste, mild bris kruser speilflaten i lange strimer fra nord mot sør, stryker innover land og ringler i det sprø ospeløvet rundt meg. Bladenes bevegelser forvandler solen til en flakkende lanterne.

Sekken en tanke lettere, kroppen føles fin etter mat og hvile. Varsomt trår jeg de tørre ospebladene på stien. Knaser svakt under foten. Føler det helt ut i fingerspissene. Plutselig braker det i krattet ti-tolv meter fremme, og kua med kalven hakk i hel ruser inn mellom smågranene på plantefeltet. Et øyeblikk bevrer grunnen, et par kvister knekker, og så er det stilt igjen. Tyst. Jeg smiler svakt, litt ergelig, men likevel såre glad til sinns. Et møte med skogens største vilt setter alltid fart i blodet.

En liten refleksbevegelse i gresset. Det rasler litt også. Jeg sitter på huk med et prakteksemplar av en steinsopp i hånden. Har nettopp delt den på langs med kniven for å se om den er markstukken. Et par musehull tegner seg som mørke flekker nede i gresset. Instinktet sier noe annet. Et lite flatt og spisst hode dukker opp av det ene hullet. En firfisleunge med kort hale. Firfislen er nemlig så sinnrikt skapt at den kan slippe halen om f.eks. en orm hogger den i halen. Halen vokser siden ut igjen! Med kamera i hånd åler jeg meg nærmere. Et spesialobjektiv tillater meg å gå så nær som 21,4 cm fra den lille øglen. En stund sitter jeg stille og følger den på ferden over små pinner og steiner, mellom gress og blomster til den igjen dukker ned i sitt hull. Før det hadde den flere ganger stanget mot hånden min, men fant det tryggest å gå utenom.

En serie fugleholker i et lite holt omkranset av jorder opptok mine tanker. Holkene var ikke mine, men eieren hadde oppgitt dem for flere år siden, visste jeg. Derfor sørget jeg for å tømme dem etter endt hekkesesong. Sju-åtte holker i alt, og alle hadde vært i bruk. Reir av mose og fjær hører meisene til. Fluesnapperen bruker visne blad og grove strå. Området er ganske lite, men likevel hadde åtte fuglefamilier levet her i sommer.

Veien hjem la jeg tvers over jordene for å spare mine nå trøtnende bein. En del korn blir alltid liggende igjen som føde for fuglene. Flokker av ringduer og en håndfull byduer trippet vaktsomt omkring og hakket godene i seg. Det gir gjenlyd når 40-50 duer "bruser og klasker" seg på vingene. Et lite dun hvirvler etterglemt og målløst omkring, mens flokken vinner høyde og drar inn i solnedgangen.

Nøtteskrika roter langs jordekanten og utstøter noen hese, forskrekkende skrik ved synet av et menneske så altfor nær. Det bakser og skriker i krattet før skjærene får lagt det nødvendige antall meter mellom seg og inntrengeren. Sannelig var det mye skjære her også.

Lyset svinner hen, og skogen ruller sine lange dype skygger utover jordene. Øynene søker intenst langs skogkanten. Håper på et glimt av mikkel, eller hornugla jeg vet holder til i området. Mørket kommer fort sigende i september, og kulda kryper så smått oppetter ryggen nå. På tide å få farten opp og komme seg i hus.

Slikt kan man oppleve en ganske alminnelig hverdag om man lærer seg til å bruke øynene og ørene riktig. Og det midt i Oslo!

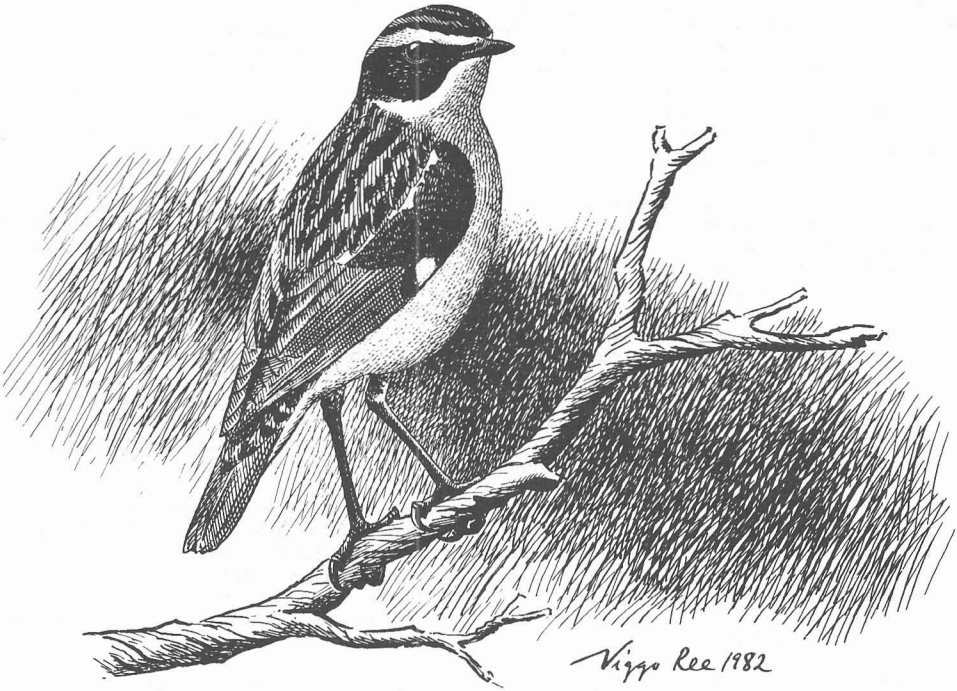

En karakteristisk fugl fra Stubberudområdet er den vakre buskskvetten.

Husmannsplassen Lurhølet i Maridalen ved Oslo, ca. 1915. Det eneste kjente bilde av plassen. Reisende langs Greveveien mellom Maridalen og Hakedalen kunne vinterstid lure seg unna bompengene ved å kjøre nedom Lurhølet. Slik fikk plassen navn.

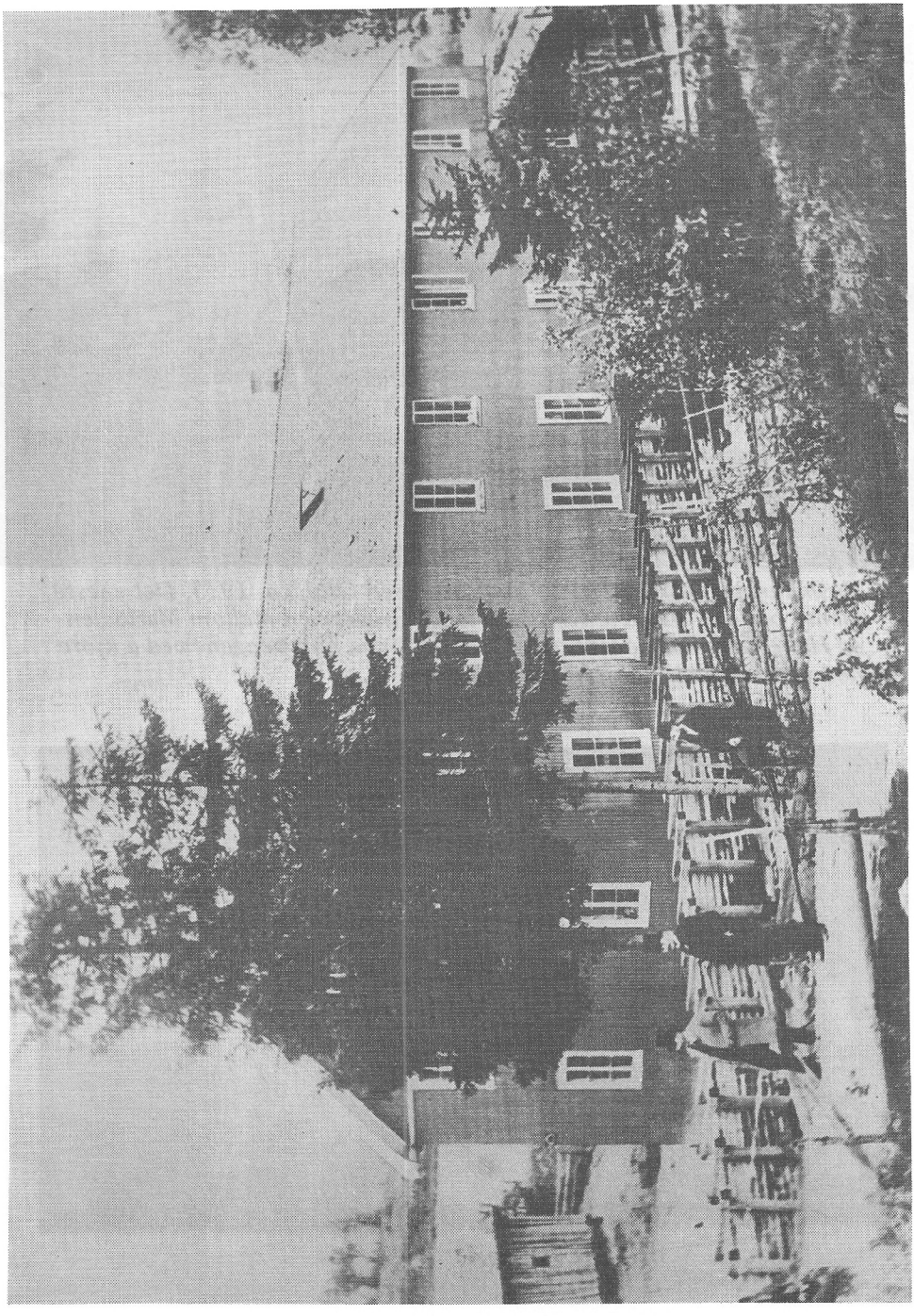

Christiania Uldspinderi.

Helene Laurvik:

"Maridalspillet".

Mot siste halvdel av 60-årene startet en alvorlig kamp om Maridalen. Det var blitt lagt fram en kommunal raseringsplan som truet store deler av Maridalens bebyggelse. Tanken var at plassene innover i dalen forurenset byens drikkevann.

Kommunen møtte stor motstand, både fra dalens egne innbyggere og andre, som så det tragiske i at en perle som Maridalen skulle raderes bort.

"Maridalens Venner" ble stiftet sommeren 1970. Det ble kjempet aktivt, og man klarte virkelig å stanse rivningen. Men Maridalens Venner anså ikke sin oppgave som løst med det. Etter at den største faren for sanering var over, så vennene det som sin viktigste oppgave å gjøre Maridalen kjent utad. Det ble holdt omvisninger rundt om i dalen. Boka "Kom til den fagre Maridal" ble utgitt i 1972, og omtrent samtidig ble det laget en fjernsyns-reportasje fra dalen.

Som et ledd i arbeidet med å vekke folkets interesse for Maridalen, begynte man også å tumle med tanken om et friluftsteater i tilknytning til dalens historie. Den egentlige idéen kom fra Maridalsvennen og skuespilleren Grete Randsborg, og snart kom man fram til at den gamle kirkeruinen i nordenden av Maridalsvannet, sammen med landskapet i Maridalen ville danne en ypperlig bakgrunn for et middelalderspill.

Styret i Maridalens Venner tok i 1972 kontakt med forfatteren Carl Fredrik Engelstad, og han sa seg straks villig til å lage et slikt manuskript. Engelstad er kjent for sitt kjennskap til middelalderen, og har en nær kirkelig tilknytning.

Oslo kommunale kulturråd bevilget 10.000 kroner til forfatterhonorar, og for øvrig har Engelstad gitt alle rettigheter til spillet til Maridalens Venner.

På nyåret 1974 forelå så "Svartedauen".

Helene Laurvik som 9-årig statist sammen med skuespilleren Rolf Arly Lund

Det ble nedsatt en komité som skulle ta seg av planlegging og gjennomføring av spillet. Søknader om ytterligere midler ble innvilget, og fra institusjoner som Skogvesenet, helserådet, riksantikvaren, osv. fikk man tillatelser til å avvikle arrangementet.

Man gikk også igang med nærmere planlegging av alt det praktiske som måtte ordnes. Man trengte en masse hjelp. Først og fremst fra maridøler. Snekring av scene og tilskuerbenker, oppfylling rundt ruinen (lage en helning ned mot scenen slik at også de av publikum som satt bakerst ville komme til å se), alt slikt ble gjort på dugnad.

Komitéen for Maridalspillet fastsatte urpremièren til søndag 19. mai, og så videre med 12 forestillinger, noen før og noen etter ferien. Våren -74 ble travel for alle de som på en eller annen måte var engasjert i arbeidet, og det var ikke så rent få etter hvert.

Snart begynte også skuespillerprøvene. Syv profesjonelle skuespillere var engasjert foruten instruktøren Bjørn Jenseg. Dette første året deltok Nordberg barne- og ungdomskor, senere har "Maridalskoret" kommet isteden. Dessuten deltok en lang rekke maridøler som statister, og fire hester ble utlånt fra gårder i dalen.

En del utstyr måtte skaffes utenfra. Dette første året ble det meste leiet eller lånt. Det Norske Teater var behjelpelig med kostymer. Høytaleranlegg ble lånt fra Tandberg Radiofabrikk, og Skogvesenet stilte med toaletter og "omkledningsbrakker".

På forhånd var det kalkulert med 700 besøkende pr. forestilling, og med én avlysning pga. regnvær var 10.000 betalende publikummere et virkelig bevis på at Maridalspillet -74 ble en suksess! Spillet fikk kun positiv omtale av pressen, og fremtiden så i det hele tatt lys ut for Maridalspillet.

Sommeren 1975 kom "Svartedauen" opp pány, og først nå begynte man å spørre seg om Maridalspillet var kommet for å bli en varig kulturinstitusjon i dalen. Kulturrådet var stadig villig til å bevilge penger, bare publikumsinteressen var tilstede. Dette var kanskje ett av motivene bak at man i 1976 valgte å sette opp noe ganske annet på programmet. "Med kirkesang og dans på vang", het dette såkalte "sommerprogrammet", som bestod av middelalderdanser og musikkstykker.

I 1977 ville man igjen forsøke seg med noe nytt. "På eventyrvandring i Maridalen" med Asbjørnsen og Moes eventur, var en riktig familieforestilling og trakk et enormt publikum.

Likevel, det var Carl Fredrik Engelstads middelalder. spill som var "Maridalspillet" med stor M.
I 1978 kom det opp igjen, og interessen blant folk syntes virkelig å ha holdt seg. Nå var også Engelstad kontaktet igjen for å skrive to nye middelalderspill. Tilsammen skulle det bli en trilogi med handlinger hentet fra begivenhetsrike perioder i vår middelalder.

I 1979 hadde "Kirkebyggeren" sin première. Dette er det første drama i trilogien tidsmessig, og "Svartedauen" som nummer to, kom da naturlig opp igjen sommeren 1980. I 1981 var spillet om reformasjonens innførelse, "Kirkesølvet", klart for oppførelse, og dermed var trilogien fullført.

Nå har vi begynt på en ny "runde" med "Kirkebyggeren" i år, og "Svartedauen" kommer etter all sannsynlighet opp i 1983. Da kan vi også feire 10 år med spill i dalen, så hva er da mer naturlig enn å fremføre nettopp "Svartedauen", spillet som innledet denne fine tradisjonen!

Vedtekter for Maridalens Venner.

Vedtatt på konstituernde generalforsamling 9. juni 1970 med endringer på generalforsamlingene 30. mai 1972, 28. mai 1975, 30. november 1977 og 29. november 1979.

§ 1. Navn.

Foreningens navn er Maridalens Venner.

§ 2. Formål.

Foreningens formål er å bevare Maridalens nåværende bebyggelse og miljø. Den vil arbeide for å bevare dalens særegne karakter og forhindre rivning av nåværende bebyggelse. Den vil videre arbeide for å øke interessen for dalen som frilufts- og rekreasjonssted for innbyggerne i Oslo og omegn. Foreningen vil arbeide for å hindre forurensning og tilsøpling av dalen, og verne om ting av historisk og kulturell verdi. Foreningen vil søke å samarbeide med myndigheter, grunneiere, dalens velforeninger, organisasjoner og skoler. Foreningen er nøytral.

§ 3. Medlemskap.

Foreningen er åpen for enkeltpersoner, familier og organiserte grupper. Hvert medlemskap representerer en stemme og en valgbar person. Det er anledning til å tegne støttemedlemskap.

§ 4. Foreningens ledelse.

Foreningens styre består av 5 medlemmer, valgt for 2 år. Av disse velges det 3 det ene året og 2 det neste. 2 medlemmer velges blant Maridalens beboere.*)
Hvert år velges to varamenn og to revisorer. Formann velges særskilt på generalforsamlingen. Styret konstituerer seg selv med nestformann, sekretær og kasserer. Styret kan opprette særutvalg.

§ 5. Styrets plikter.

Styret har den daglige ledelse av foreningen. Formannen innkaller til styremøter. Styret innkaller til medlemsmøter og generalforsamlinger. Medlemsmøter avholdes når dette anses nødvendig. Styret er beslutningsdyktig når minst 3 medlemmer (varamenn) er tilstede og samtlige har fått innkalling. Sekretæren fører foreningens protokoller. Kassereren har ansvaret for regn-

skapet, medlemskartoteket og kontingentinnbetalingen. Styret forvalter foreningens midler, men større saker må først godkjennes av medlemsmøte eller generalforsamling.

§ 6. Kontingent.

Kontingenten gjelder kalenderåret. Kontingenten må være innbetalt innen 1. oktober eller etter 2 påminnelser. Hvis kontingenten ikke betales i tide, regnes medlemskapet som opphørt. Kontingentens størrelse fastsettes av generalforsamlingen.

§ 7. Generalforsamlingen.

Generalforsamlingen er foreningens øverste myndighet. Den holdes hvert år innen utgangen av november og innkalles med minst 2 ukers varsel. Forslag som ønskes behandlet, må være innsendt til styret innen 1. oktober. Generalforsamlingen skal behandle:

1. Valg av dirigent.
2. Årsberetning.
3. Regnskap.
4. Innkomne forslag.
5. Fastsettelse av kontingent.
6. Valg.

§ 8. Ekstraordinær generalforsamling.

Ekstraordinær generalforsamling kan avholdes når styret finner det nødvendig eller når minst 1/5 av medlemmene krever det. En slik generalforsamling innkalles med minst 2 ukers varsel, og dagsorden settes opp av styret.

§ 9. Vedtektsendringer.

Forslag om vedtektsendringer må behandles på ordinær generalforsamling og vedtas med 2/3 flertall.

§ 10. Oppløsning.

Forslag til oppløsning av foreningen behandles av den ordinære generalforsamling hvor det kreves 2/3 flertall for å bli vedtatt. Beslutter generalforsamlingen oppløsning med det nødvendige flertall, innkalles det til ekstraordinær generalforsamling, hvor det også kreves 2/3 flertall for å bli vedtatt. I tilfelle oppløsning kan generalforsamlingen bestemme hvordan foreningens midler skal anvendes, under hensyntagen til at midlene benyttes til Maridalens beste.

*) I denne forbindelse lokaliserers Maridalen å ligge innenfor disse grenser:
Maridalsoset, Langsettløkka, lysløypa til veidele nordover langs Maridalsvannet, Grytebekken, Store Gryta, Nittedals grense til Lørenskog, Gaupekollen, Øyungsdammen, Fagervann, Skjærsjødammen, Ullevålseterveien, Ankerveien til Sognsvann, østover over Grinda, nord for bebyggelsen, Peder Ankers vei østover, Brekke, anleggveien, Maridalsoset.

Noen praktiske opplysninger om Maridalens venner

POSTADRESSE: Maridalens Venner, Maridalen, Oslo 8.
POSTGIRO: 2 08 46 97
BANKGIRO: 6080.20.03326 - Kreditkassen.
MEDLEMSKAP: Enkeltpersoner kr. 15,-.
Familier kr. 20,-.
Organiserte grupper kr. 50,-.
Støttemedlemmer kr. 300,-.

ÅRSSKRIFT: "Maridalen '72, '73, '74, '75, '76, '78 og '79 -'80.
medl. gratis, andre kr. 5,- pr. stk.

****

Styret 1983

		Tlf.priv.	Tlf.arb.
Formann:			
Ulf Thorshaug	Årvollia 23, Oslo 5	216546	453123
Viseformann:			
Viggo Ree	Kasavn., Maridalen, Oslo 8	426570	-
Kasserer:			
Olaf Lørenskogen	Movann, Maridalen, Oslo 8	425206	-
Sekretær:			
Kirsten Bjune	Laulundvn., Maridalen, Oslo 8	423292	-
Styremedlem:			
Per Tunsjø	Hansegt. 6, Oslo 8	230052	458809
Varamedlemmer:			
Helene Laurvik	Sørbråtv, 70B, Oslo 8	422295	-
Per Pedersen	Skredderstua, Maridalen, Oslo 8	-	-

Oversikt over medlemsmassen i Maridalens Venner pr. 15/4-83:

Det er 505 medlemmer, av disse skylder 36 stk. kontingent for 1982. 24 stk. skylder både for 1981 og 1982, de siste blir nå strøket etter 3 purringer. Dette er i samsvar med lovene for Maridalens Venner.
Tilgang og avgang er omtrent i balanse, så medlemstallet har vært omtrent på det samme nivå de siste 2-3 år.

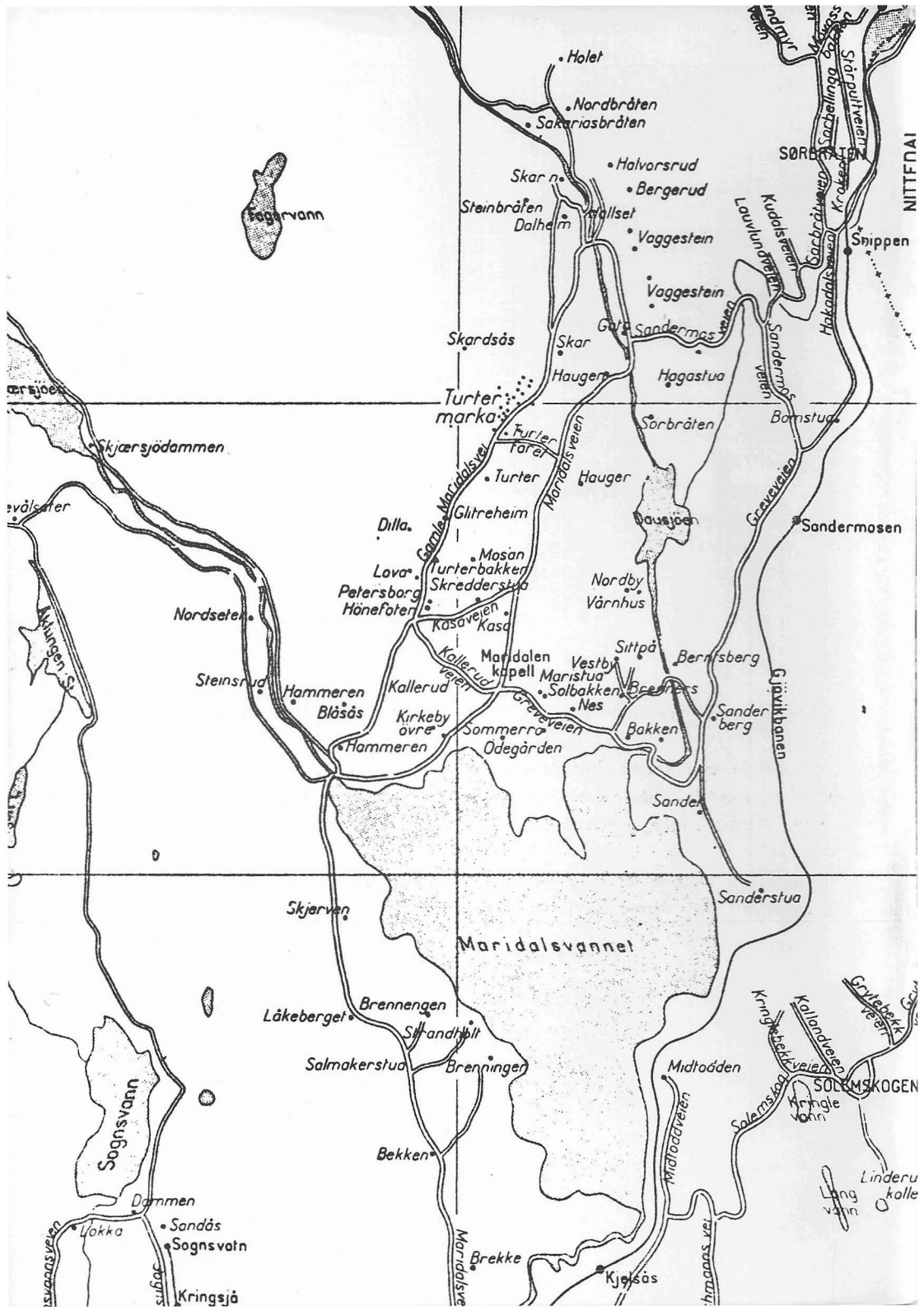
Holet
Nordbråten
Sakariasbråten
Halvorsrud
Bergerud
Skarn
Steinbråten
Dalheim
Vallset
Vaggestein
Vaggestein
Skardsås
Skar
Haugen
Hagastua
Sandermos veien
Sandermos veien
Sandermos veien
Turter marka
Sørbråten
Bomstua
Skjærsjødammen
Turter
Hauger
Glitreheim
Dilla
Mosan
Lova
Turterbakken
Skredderstua
Petersborg
Hønefoten
Nordset
Kasaveien
Kasa
Nordby
Vårnhus
Sandermosen
Graveveien
Maridalsveien
Gamle Maridalsvei
Kallerud veien
Maridalen kapell
Vestby
Sittpå
Bernitsberg
Steinsrud
Hammeren
Blåsås
Kallerud
Maristua
Solbakken
Nes
Kirkeby øvre
Sommerro
Ødegården
Bakken
Sanderberg
Hammeren
Gjøvikbanen
Sander
Sanderstua
Skjerven
Maridalsvannet
Låkeberget
Brennengen
Sandtjelt
Salmakerstua
Brenningen
Midtodden
Kringlebekkveien
Kallandveien
Grytebekkveien
SØLEMSKOGEN
Kringle vann
Salemstoa
Midtoddveien
Sognsvann
Bekken
Dammen
Lokka
Sandås
Sognsvatn
Kringsjå
Maridalsveien
Brekke
Kjelsås
Linderu kollen
Lang vann
Tagervann
Nittedal